

J. KLIMAVIČIUS

**MELIORACIJA, DRENAŽAS, IRIGACIJA: VERTINIAI,
SINONIMAI IR HIPONIMAI**

(Istorijos, sistemos ir vartosenos bruožai)

I. Melioracija

1. Melioracijos kilmė ir istorija

Melioracija yra sena kaip ir agrikultūra (lietuviškai ir naujoviškai tariant, žemdirbystė) – visos kultūros (dvasios ir kūno, arba fizinės, – iki kultūrizmo, dvasinės – iki pat akultūros, antikultūros, kontrkultūros ir materialinės – iki akvakultūros ir marikultūros) ir visokių kultūrų (žemės ūkio – grūdinių, ankštinės ir kt. monokultūrų ir polikultūrų, miško, mikroorganizmų, audinių kultūrų, t.y. eksplantacijos, taip pat akvakultūrų) pradžia ir pamatas. Pats žodis yra gerokai naujesnis. Vėl. lot. (pirmiausia Justiniano kodekse) *melioratio* yra susijęs su būdvardžio *bonus* aukštesniojo laipsnio supletyvine (kitakamiene) forma *melior* „geresnis“ (jai giminė ir liet. *milžinas*), vadintasi, reiškia „gerinimas – darymas geresnio“. Prancūzų kalboje nuo 1421 m. egzistuoja (iki XVII a. retas) *amélioration* (*améliorer* < sen. pranc. *ameillorer* < lot. *ad-* ir pranc. *meillorer*), tačiau šio žodžio reikšmėmis „*pagerinimas*“ ir „žemės ūkio melioracija“ nuo 1584 m. vartojuamas ir su nelyginamojo laipsnio būdvardžiu *bon* „geras“ susijusio veiksmažodžio *bonifier* „gerinti“¹ vedinys *bonification* (išeitų „gerinimas – darymas gero“, taigi šis terminų skirtumas veikiausiai yra susijęs su reikšmių niuansais), reiškiantis ir „bonifikacija – tam tikras priedas prie kainos už kokybę, tai yra priekainis (tiesioginė), arba nuokainis (atvirkštinė)“ (nuo XIX a. pabaigos), „premijinė priemoka, premijiniai“, sport. „papildomi taškai ar premijinis laikas (laiko nuoskaita)“ (plg. *améliorer* sinonimo *amender* reikšmes „imti delspinigius“, „pigtis“ ir *amender* sinonimo *alléger* reikšmę „mažinti mokesčius“²). Katras šiųdvieju terminų „melioracijos“ reikš-

¹ Pranc. *améliorer* reiškia ir „tręsti“ (*améliorer une terre – patrésti zemę*). Jo ir *bonifier* (bei *abonner*) sinonimo *amender* kita reikšmė irgi yra „fertiliser“, tai yra „tręsti“ (tręsti trąšomis – *engraisser*, mėšlu – *fumer*, pūdiniu – *composter*, plg. kompostas), taip pat „serti, peneti“ ir „riebėti, tuktui“ (dėl semantikos plg. *fosfatinės trąšos* ir *pašariniai fosfatai*, *pašariniai priedai fosfatinių trąšų pavidualu*, *trąšos maitina žemę*, *riebi žemę*, *tauki žolę*), o jo vedinio *amendement* „tręšimas“ daugiskaitos *amendements* reikšmė „melioracija“ rodo semantinę „melioracijos“ sąsią su „tręsimu“, kuris dabar téra vienas jos elementų (plg. terminus *melioracinių tręšimų* Piev., 107, žaliosios trąšos MelŽ: pranc. *plantes améliorantes „sideratai“, drėkinimo patreštiamasis veikimas*). Rus. *удобрять* „tręsti: добрый „geras“ (plg. etimologinį homonimą *удобрять* „делать добрым, приводить в доброе расположение духа“ ССРЛЯ XVI).

² Pranc. *bonification* ir *bonificateur* „melioratorius“ giminės yra tarptautiniai žodžiai *bonitetas* (miško, augiaviečių, medynų, dirvų, klimato), tai yra gerumas – rūsis, kokybė, vertė (bet skiriama, pavyzdžiu, *medynų bonitetai*, arba *bonitetų klasės*, ir *prekinės vertės klasės*),

me normiškesnis, mūsų leksikografija nesutaria. Vartojami jiedu kiek ir kitose kalbose (vok. *Bonifikation*, lenk. *amelioracja*), bet labai bendra „gerinimo“ ar „gerėjimo“ reikšme. Išskiria tik vok. *Amelioration*, bet irgi išprastesnis yra *Melioration* (*Bodenmelioration*) arba vertiniai *Bodenverbesserung*, *Wiederherstellung*, *Wieder-gewinnung*.

Anglų kalboje yra *melioration* ir *amelioration* [*soil(a)melioration* – dirvų melioracija, *agricultural amelioration* – žemės ūkio melioracija, agromelioracija, nors pastaroji angliskai yra ir *soil conservation*, o *conservation* – ir „(gamtos) apsauga“, amer. „draustinis“, *conservatory* – „šiltynamis“], bet jie dažniau reiškia ne „žemės ūkio melioracija“, o apskritai „gerinimas, gerėjimas“. „Žemės ūkio melioracijos“ reikšme paprastai vartojami: reikšmės vertinys *betterment (of land)* (*betterment* irgi turi reikšmę „gerėjimas, gerinimas“, taip pat „tobulinimas“, net „modernizacija“, „nekilnojamomo turto kainos padidinimas“) ir svetimkilmiai vediniai – *improvement³ of land / of soil* arba *land / soil improvement* (<*improve „gerinti, tobulinti“* < norman. pranc. *emprouer* „arti, kasti, kultivuoti, naudoti“ < sen. pranc. *en-* ir *prou* „naudoti“ < vėl. lot. *prōde* „naudingas“); *land reclamation* (<*reclaim „išarti; išplėsti; melioruoti; utilizuoti; sunaudoti“* < vid. angl. *reclamen „atšaukti“* < sen. pranc. *reclamer* < lot. *reclāmāre* < *re-* ir *clāmāre* „šaukti“), reiškiantis ir „sausinimas“ bei „plėšinių išplėšimas“ (ir *reclaiming*, o *reclaiming of land* – „žemių melioracija“)⁴; rečiau *soil amendment* (<*amend „gerēti, gerinti,*

bonitavimas (miško, medžioklės plotų, žemių, dirbamųjų žemių, žemės ūkio naudmenų, gyvulių, galvių, avių, vilnų), arba (*i*)*vertinimas* T 1977 73 2, taip pat *agrobonitavimas* M ir G 1977 1 11, *bonituotojas*, arba (*i*)*vertintojas*; toliau – *bonusas, bonas, bonistika, bona, bonifratrai, bonvivanas; beneficija* [lenk. ir *benefaktor, beneficencia*, angl. ir *benefication* „(*i*)so-drinimas“, o *beneficial insects* – *naudingi vabzdžiai AŽUŽ*], *beneficiantas* (vok. ir *Benefiziat*), *benefisas, benefisantas, benedikcija, benediktinai, benediktinas, Benediktas, Benigna, Bonaventūras* ir *Bonifacas* (angl. *Boniface* prk. „smuklininkas“). Angliskai *bonitavimas* /(*i*)*vertinimas* yra *judge* (beje, jis reiškia ir „teisėjas“, „žinovas“, „ekspertas“, „arbitras“) ir *valuation*, reiškiantis ir „iškainojimas“, „taksacija“, plg. *tarptautinius valycią, evalvaciją, devalvaciją, revalvaciją, valiuta, valorizacija, revalorizacija, ...; toliau – ekvivalentas, valentingumas, ambivalencija, invalidas, revalidacija, rekonvalescentas, Valent(in)as, Valeria. Taksacija, taksavimas* angliskai yra ir *estimate survey* (taip pat *iškainojimas, įvertinimas*) AŽUŽ. Kartais *taksuoti* ir *vertinti* pleonastiškai derinama, pvz.: <...> *īvertinti* <...> *taksaciinius miško rodiklius* MG 1977 6 18. *Medynų taksaciinių rodiklių vertinimas* MG 1977 6 19. Aspektinės lietuvių kalbos veiksmažodžio galimybės gerai atskleidžia forma *nuvertėti*: <...> *XX amžiaus pradžioje nuvertėjusi sidabրa, kaip pinigų metalą, pradėjo keisti aukas* T 1977 146 3.

³ Iš čia Amerikos lietuvių *imprumentas, imprūvinimas* „pagerinimas, patobulinimas“ knygoje: Margeris A. Amerikos lietuvių ir angliskųjų skolinių žodynas. – Chicago, 1956.

⁴ Angl. *reclaim* reiškia ir „taisyti; atkurti, atstatyti“, „moraliskai taisyti, atpratinti“, „civilizuoti“, „jaukinti“, o *reclame* – „meno kūryba arba veikla, teikianti blogą vardą, nešlovę“. *Reklamos* reikšme „pagarsinimo ir publikos, vartotojų, pirkėjų patraukimo priemonės“ vartojama nebe *reclame*, o *publicity* (smeliantis į rusų kalbą amerikoniškajam Rostovo slengui, *реклама* kaičiojama *пабликити*, žg. Филин Ф. П. Сок или джус, обслуживание или сервис? – В кн.: Теория языка. Англистика. Кельтология. М., 1976, с. 153), menk. reikšme „triukšmingas kieno ar ko nors populiarinimas“ – *sensation, racket, ballyhoo, „skelbimo, plakato“* reikšme – *advertisement, (bill-)poster, placard*. *Reklamuoti* reikšmę „populiarinti reklamos priemonėmis“ atitinka *to advertise*, (amer.) *to publicize*, o „pareikšti reklamaciją“ – *to make reclamation, to make a claim* (žg. Англо-русский и русско-английский словарь „ложных друзей переводчика“. Под общим руководством Акуленко В. В. – М., 1969).

taisyti“ < pranc. *amender* < lot. *ēmendāre* „taisyti, gerinti“ < *ex-* ir *mendum / menda* „trūkumas, kliautis; klaida, apsirikimas“), reiškiantis ir „trėsimas“ bei „meliorantas“ (taip pat „ydū šalinimas, taisymas; pataisa“ ir kt.); (*land*)*development* (<*develop* „naudoti žemę“; „vystyti(s), plėsti(s)“ < pranc. *développer* „vystyti“ < sen. pranc. *desveloper* < lot. *dis-* ir pranc. *veloper* „apdengti, apsupti, paslėpti“), paprastai reiškiantis „evoliucija, vystymasis, augimas“, taip pat „(veisiųj) išvedimas“ (plg. ir *development engineer* „inžinerius melioratorius“). Pavyzdžiuui, „Русско-английский политехнический словарь“ (М., 1980) pateikia tokią šių terminų vartoseną: *мелиорация* – (*land*)*reclamation*, *amelioration*, *drainage and irrigation*: сельскохозяйственная м. – *agricultural reclamation*, *агротехническая м.* – *cultivating reclamation*, *техническая м.* – *engineering reclamation*, *биологическая м.* – *biological reclamation*, *лесная м.* – *forest reclamation*, *химическая м.* – *chemical reclamation*, *полная м.* – *full-scale reclamation*, *осушительная м.* – *drainage amelioration*, *обводнительная м.* – *irrigation amelioration*, *водная м.* – *water amelioration*, *hydroamelioration*, м. *почвы – soil development*⁵.

Daugėjant melioracijos rūšių ir būdų, plečiantis jos objektams (pavyzdžiuui, ne tik *dirvų*, bet ir *podirvio melioracija* M ir G 1978 9 15, kartais net *reljefe* ar visos *gamtinės aplinkos*), gerėjant jos kokybei, randasi ir su lot. *bonus* aukščiausiojo laipsnio forma *optimus* „geriausias“ susijęs terminas *optimizavimas*, atseit, „gerinimas – darymas geriausio“. Pvz.:

Visose aukštėsnėse žmonių ir gamtos savykių vystymosi pakopose (žemės ūkis, miško ūkis, rekreacija, urbanistinis ūkis), įrengiant naudmenas, būtinai taikomos įvairios priemonės gamtinėms savybėms gerinti. Gerinimo priemonių sistema vadinama optimizavimu. Pavyzdžiuui, laukui įrengti reikia išdeginti mišką, žemę suartti, patrešti, nusausinti ir kt. Krašt 171. Taigi, prisitaikant prie gamtinio landšafto sąlygų, reikia įvairinti naudmenas, naudmenų optimizavimo priemones, gyvenviečių išplanavimą, sodybų formas, pastatų konstrukcijas, kelių trasas ir kt. Ši prisitaikymą siūlome vadinti gamtinės landšaftinės adaptacijos principu Krašt 173.

⁵ Čia pasireiškia anglų kalbos terminijos yda – daugžodystė, arba polionimija (dėl termino žr. Суперанская А. В. Общая теория имени собственного. – М., 1973, с. 300, 301, 303; vartojamas ir terminas polionomija, žr. Девкин В. Д. Немецкая разговорная лексика. – М., 1973, с. 77), dažniausiai dar susijusi su polisemija. Anglų *technikos kalbos* daugžodystė pažymi ir jos tyrinėtojas A. Černuchinas [žr. Чернухин А. Е. Интранлингвистическая permeативность английского языка и интеграция терминологических инноваций (Анализ современных трудностей перевода английской технической терминологии). – В кн.: Теория языковой коммуникации и перевода научной и технической литературы. Челябинск, 1974, кн. 2, с. 41]. A. Černuchino nuomoje, anglų kalba vienintelė pasaulyje turinti tokį milžinišką permeatyvumą (inovacijų imlumo, skvarbumo, „laidumo“ galią), inovacijų ir jų integracijos galią (žr. ten pat, p. 40). Čia dar galima pridurti, kad ir drėgmės reguliavimas (ar drėkinimas – „irrigation“) vadinamas kartais ir *conditioning* [šiaip – „priemonės kondicijai išlaikyti“, „(oro) kondicionavimas“]. Beje, ir prancūzų kalboje, be *bonification* ir *amélioration*, vartojamas ir trečias terminas *assainissement* (taip pat „sveikatinimas“, „asenizacija“), pvz.: *assainissement agricole* „žemės ūkio melioracija“, „agromelioracija“, reiškianti ir „sausinimas“, pvz.: *amélioration par assainissement* „sausinamoji melioracija“ [sausinimas – ir *assèchement (du sol)*].

Taigi šis naujasis *optimizavimas* (anksčiau buvo tik matematinis) nebepriskluso melioracijos mokslui:

Iš šio principio, užtikrinančio ir naudojamų ūkyje landšaftų apsaugą, ateityje turės atsirasti geonika – kuo tobuliausio techninių sistemų priderinimo prie gamtinės sistemų mokslas Krašt 173.

Bet ir tai dar ne viskas. Greta terminų *bonifikacija*, (*a*)*melioracija*, *optimizacija* ekonominėje geografijoje sukurti lyg jų antonimai *deterioracija* (< lot. *dēterus*, *dēterior*, *dēterrīmus* „blogas, menkas“ < *de-* ir *tero* „trinu“) ir *pejorizacija* (< lot. *malus*, *pēior*, *pessimus* „blogas“). Pvz.:

В качестве наиболее общего термина для всех процессов, обозначающих ухудшение среды обитания и окружающей среды, предлагается термин *демерорация*. Этот термин впервые употребил в 1972 г. известный американский эколог Б. Каммонер (<...>) <...>. На русском языке этот термин впервые употреблен в 1973 г. <...> Эк геогр 148. В какой-то мере сопоставим с термином „загрязнение“ термин „разрушение пейзажа“, или *пейоризация*, т.е. нарушение эстетики среды обитания с отрицательным воздействием на психику людей Эк геогр 149. Skiriama химическая и визуальная демерорация Эк геогр 151.

Šiaip šie žodžiai nėra nauji, tik čia juos bandoma labai rimtais terminizuoti, kartu ir *deterioracijos* antonimą *amelioracija*, kaip jau parodyta, irgi visai ne nauja:

Если же будет принят термин „демерорация“, то закономерным станет введение термина амелиорация (<...>) для обозначения обратных демерораций процессов и мероприятий Эк геогр 150.

Taigi šių terminų istorija marga ir nebaigta, jų sistema kaiti ir atvira.

Nors Lietuvos melioracijos istorija turi jau per 120 metų, jos pavadinimas pirmą kartą fiksujamas (*forma melioracija*) tik J. Šlapelio „Svetimų ir nesuprantamų žodžių žodynelyje“ (Tilžė, 1907). 1936 m. ir 1969 m. „Tarptautinių žodžių žodynų“ *amelioracija*, rodos, tėra vadinamasis žodynžodis, o ne gyvas (ir jau reikalingas) pavadinimas. *Melioracija* prigijo tik paskutinio pokario metais. Dabar spaudoje minima prieškario Kėdainių *melioracijos mokykla* ir *kultūrtechnikai melioratoriai M* ir *T* 1976 11 44 iš tikrujų vadinosi *aukštėsnioji kultūrtechnikos mokykla MLTE II 113* ir *kultūrtechnikai MLTE II 552*. Tiesa, 1929–1940 m. Kaune ėjo profesinis matininkų ir kultūrtechnikų žurnalas „Žemėtvarka ir melioracija“ MLTE III 904. Pasak J. Skaisgirio, „1938 metais Žemės ūkio ministerijoje buvo organizuotas taip svarbus melioracijos departamentas“ Šv 1977 9 10. O atkūrus Tarybų valdžią 1940 m. Kauno valstybiniame universitete buvo įsteigtas Hidrotechnikos-melioracijos skyrius Statybos fakultete M ir T 1977 9 39. Dabar, kiek pakitus sąvokoms ir ypač pavadinimams, turime net *kultūrtechninę melioraciją*.

*Melioratorius*⁶ pradėtas vartoti, rodos, tik tarybiniais metais. Seniau melioracijos darbininkas liaudyje buvo vadinas *zimagoras* (*zymagòras*), *simagoras*,

⁶ Kaip okazionalizmas minėtinas ir *meliōracininkas* (Dulaitienė-Glemžaitė E. Kupiškėnų senovė. — V., 1958, p. 32). Pažymėtina, kad panašios agentų poros kartais turi visiškai skirtinges reikšmes, pvz.: *akcininkas* ir *aktorius*, *ekspedicininkas* ir *ekspeditorius*, *eksploa-*

kartais reiškės ir „miškakirtys“, „kelmų rovėjas“, „plento darbininkas“, net „atsibastėlis iš svetur“ ir turėjės neretai pejoratyvinę, o ne melioratyvinę prasmę. Greičiausiai tai skolinys iš rus. тарм. psn. зимогор „valkata, driskius, neturintis pastovaus uždarbio“ ССРЛЯ IV – jo reikšmės motyvacija būtų panaši, kaip liet. žiemkentys, -ė ppr. dgsk. „žieminis javas ar augalas“ (pavyzdžiui, *žiemkentis rapsukas* LF III 556) ir „per žiemą laikomas, -a paršas ar kiaulė“ (taip pat perk. žiemkentės *gulbės*, *žiemkentėlis kuoduotasis vieversys* MG 1976 4 24).

2. Melioracijos rūšys. Lingvistinė ir filosofinė melioracija

Invariantinė melioracijos reikšmė yra „gerinimas“. Žemės ūkio melioracija tėra dažniausias semantinis variantas. Melioracija ir jos giminės vartoami ir kitu mokslu terminijose.

Pirmiausia minėtina lingvistinė melioracija⁷. Nors lietuvių kalbotyroje šis terminas dar nėra gyvas, tačiau jo antonimas *pejor(iz)azija* jau po kiek vartoamas. Aukštinamosios, taurinamosios reikšmės žodis yra *melioratyvas*, jo antonimas – *pejoratyvas* (gimininis šių rūsių, taip pat *deminutyvo* ir *augmentatyvo* pavadinimas – *kvalitatyvas*). Dažnesni už šiuos terminus būdvardžiai *melioratyvinis*, -ė (žodis, reikšmė, priesaga, priešdėlis, afiksas) ir *pejoratyvinis*, -ė, tai yra menkinamasis, kitaip *deterioratyvinis*, *depreciatyvinis* (< lot. *de-* ir *prex*, *precis* „vertė, kaina“)⁸. Prie lingvistinės melioracijos kiek šliejasi – pagal objektą, o ne pobūdį – okazionalizmas teksto melioracija, pvz.: *Stiliaus lakonišumas, iliustracijų vaizdingumas, teksto „melioracija“ ir kitos redagavimo meistriškumo priemonės* – štai knygos apimties mažinimo būdai NKn 1977 8 5.

Filosofijos istorijoje žinomas *meliorizmas* (< angl. *meliorism*) „idealistinė reakcinė buržuažinės visuomenės palaipsnio tobulinimo doktrina“⁹.

tacininkas ir *eksploatatorius* (ką kalbėti jau apie desubstantyvinių agentų ir instrumentų skirbybes, pvz.: *kolekcininkas* ir *kolektorius*, *reakcininkas* ir *reaktorius*, *selekcininkas* ir *selektorius*, *ventiliacininkas* ir *ventiliatorius*).

⁷ I kalbotyros terminų žodynus *melioracija* dar nėra patekusi, tačiau literatūroje vartoja- ma ir nagrinėjama. Pvz.: Под мелиорацией условно понимается „завышение“, под пейорацией „снижение“ < ...> (Девкин В. Д. Min. veik., p. 93); мелиорация, или семантическое завышение (Шувалов В. И. Семантические процессы мелиорации. – В кн.: Вопросы немецкой филологии. М., 1975, с. 140); мелиоративные и нейтраль- ные действия (Копыленко М. М. О семантической природе молодёжного жаргона. – В кн. Социально-лингвистические исследования. М., 1976, с. 82).

⁸ Kai kurie autorai linke skirti pejoratyvinius, t.y. negatyvios denotatyvinės reikšmės žodžius, ir depreciatyvinius, t.y. menkinamai konotuotus, stilistiškai nuvertintus neutralios ar poziti- tyvios reikšmės žodžius (plg. Девкин В. Д. Min. veik., p. 93). Angl. *depreciation* yra ne tik „nuvertinimas“ (*deprecation* – „smerkimas“), bet ir „amortizacija, susidėvėjimas“. Ret- karčiais vartoami pavadinimai *respektyvinės* ir *despektyvinės reikšmės* (ar žodžiai).

⁹ Amer. *meliorist* reiškia „optimistas“ (angl. *optimist*). *Optimistas*, *optimizmas* yra giminini lot. *bonus* aukščiausiojo laipsnio suplytvinei formai *optimus* „geriausias“, plg. taip pat *optimalus* (nelaipsniuojuojamas), *optimumas*, *optimatai* – senovės Romos aristokratija (:gr. ἀριστος „geriausias“, plg. *arijai* : sanskr. ārya), atispindėjusi nobilių (: lot. *nobilis* „kilmin- gas“, plg. *nobilitacija*, *nobilitetas*) interesus. Prognostikai jau prasimanė *optimistinius* ir *pesimistinius* reikšmių variantus M ir G 1977 1 10.

3. Ivairi ne žemės ūkio melioracija

Vis dėlto *melioracija* dažniausia ne lingvistikoje ir filosofijoje, o gamtoje ir ūkyje. Prieš priedami prie įprasčiausios *žemės ūkio melioracijos* ir *melioratorių*, peržvelkime kitus retesnius. Jų yra gana apsčiai. Paprasčiausia jų turinį ir prasmę atskleisti ne apibréžimais (ne visi juos ir turi), o tiesiog vartojimo pavyzdžiais. Štai jie:

Užpelkėjusiose žemėse viržiai – gamtos melioratoriai. Siurbami, garrisdami vandenį, jie natūraliai sau prasausina valdas Kom T 1974 181 4 [Grudzinskas L. Laiškai beržo tošyje. – V., 1976, p. 121 (su apmaudžia korektūros klaida gerindami vandenį)]. Nemažai kalbų tarp gamtininkų kyla dėl vilkų, kaip biologinio melioratoriaus, skaičiaus reguliavimo KV 1976 13 15. O juk lydekos – ypač naudingi biologiniai „melioratoriai“, mintantys menkavertėmis žuvimis T 1976 235 4.

Neabejojant *gamtos* ir *biologinių melioratorių* prasmingumu, dėl šių konkretių pavyzdžių reikia pažymeti štai ką. Viržiai veikiai yra ne gamtos melioratoriai, o žemės sausintojai. Plėšrūnai – vilkai, lydekos vykdo greičiau biologinę (tiksliau tik zoologinę) selekciją, o ne melioraciją. (Netikslu juos vadinti ir gamtos sanitaraus. Tokie yra maitėdžiai, arba nekrofagai, pavyzdžiui, hienos, šakalai, varnos, kai kurie vabalai, apskritai – reducentai. O vilkai, lydekos yra konsumentai.) Ne kiekvienas gerintojas vadinas melioratoriumi. Reproduktorius (bulius, eržilas, kuilys) gerintojas veislės melioratoriumi netituluojamas. Paukščiai graužikų ir kenkėjų naikintojai atlieka ir natūralią atranką, ir derlių gerina, bet dėl to nevadiniams nei selekcininkais, nei melioratoriais. Ir populiarajame stiliuje žurnalistams, matyt, reikėtų daugiau pasikliauti įprastiniai žodžiai ir terminais.

Kas kita yra žuvys fitofagės (augalėdės), jų veikla, pvz.: <...> *plačiakakčiai ir amūrai, misdami augalais, <...>, padeda sėkmingai spręsti dabar labai aktualią biologinio vandenų melioravimo problemą MG 1977 4 23. <...> amūrai naudingi ir vandens baseinui kaip biologiniai melioratoriai T 1979 147 4. <...> žuvis melioratorė T 1977 66 4 [apie baltąjį amūrą, suėdantį kanalų augaliją]. Taigi čia turime gerinimą pačių vandenų, o ne žemės – gerinant vandens režimą. Tai iš tikrujų yra lyg ir kokia vandenų ichtiomelioracija.*

Tačiau šiedu skirtinių dalykai kartais neapdairiai painiojami – ir plėšrūnės pavadinamos vandenų (ar net *vandens telkiniai* T 1978 81 4) *biologiniai melioratoriai* MG 1975 7 29. Rašoma net apie *tvenkinių biologišką melioravimą* T 1980 205 4. O juk yra ir dar kitokios reikšmės terminai *žuvininkystės*, *žuvivaisos* ir *tvenkinių melioracija*. Pvz.: *Žuvininkai melioracija vadina vandens baseinų ir žuvų laimiku pagerinimą. Kadangi čia taikomi biologiniai metodai, todėl šis darbas ir vadinas biologine melioracija M ir G 1973 11 28. Tvenkinių ūkyje turi didžiulės reikšmės žuvivaisos melioracija, kurios uždavinys yra atstatyti, palaikyti užsibrėžtame lygyje ir pakelti tvenkinių natūralų žuvų produktyvumą Tvenk 50. Žuvivaisos tvenkinių melioracija Tvenk 50. Tais atvejais, kai tvenkinys visai nuleidžiamas, kelti jo žuvivaisos ypatybes reikia ne tik trąšomis, bet ir atitinkamu tvenkinio daubos meliora-*

ciniu apdirbimu Tvenk 83. Rusų kalboje yra ir *рыбохозяйственная мелиорация*, latvių – *zivsaimnieciskā melioracija* Hidromet vārd.

Šias melioracijos rūšis būtų galima vadinti *hidrobiologine melioracija*.

Kita melioracijos rūšių grupė susijusi su mišku arba su mišku ir kartu su žeme. Bandoma ją vadinti *agrobiologine melioracija*. Melioruojami patys medynai: *Miško priežiūros (auklėjamieji¹⁰) kirtimai kai kada vadinami melioraciniais, t.y. pagerinančiais miško augimą kirtimais, <...>* Bendr mišk 427 (tai atitinka angl. *improvement cutting felling*, rus. улучшающая выборочная вырубка), plg. medyną reikia gerinti MG 1977 6 19. Dažnesnė yra ne medynų, o paties miško melioracija. „<...> miškų ūkis naudojasi agronominiemis miškų melioracijos priemonėmis“ Bendr mišk 348. Ji apima „miškų sausinimą ir vėjo pustomų smėlynų stiprinimą bei apželdinimą mišku“ MLTE II 553. *Miško ar miškų melioratorius* (rus. лесомелиоратор ССРЛЯ VI) lietuvių kalboje retas, pvz.: <...> nuo 1943 metų *Baškirijos ATSR* <...> *dirbau* <...> *rajono žemės ūkio ištaigoje — vyresniuoju laukų ir miškų melioratoriumi* Šv 1977 9 11 (J. Skaisgiris).

Melioruojama ir miškais – kalnų šlaitai, smėlynai. Pvz.: *Miškų melioracijos darbai kalnuose vykdomi siekiant visiškai ar nors iš dalies likviduoti paviršinių vandens nutekėjimą kalnų vietovėse pavartojant miškininkystės ir inžinerines-techninės priemones, <...>* Mišk kult 389. *Smėlynų melioracija* Mišk kult 363 yra jų sutvirtinimas mechaninėmis (negyvosiomis) užtvaromis ir želdiniais (gyvosiomis užtvaromis).

Tačiau dažniausiai miškais melioruojama žemė, dirvos. Angliškai tai vadinama *agrosylviculture*, latviškai *agromežmelioracija*, arba *lauka / lauku mežmelioracija* (plg. *mežmelioracija / mežu melioracija — miško / miškų melioracija*). Liet. *agromiškomelioracija* „miškininkystės priemonių sistema, turinti tikslą pagerinti kur nors (! — J.K.) gamties sąlygas, likviduoti arba dalinai sumažinti kenksmingus gamtinius faktorius, mažinančius (! — J.K.) derlingumą (sausvėjus, eroziją ir pan.)“ MelŽ nesutinka su lietuvių kalbos morfologija. Terminas *agromiškomelioracija* yra ne tik ydingos formos, bet ir netikslus – orientuoja ne į savoką „dirvų melioravimas mišku“, o į „dirvų ir miškų gerinimas“. Be to, atsiradus naujiems žodžiams *agromiškas* „žemės ūkio, kolūkinis, ne valstybinis miškas“ ir *agromiškininkas* KV 1976 40 15, taip pat *agromiško želdiniai* arba *agroželdiniai* MG 1978 8 7, *agromiškomelioracijos* formą sulietuvinus, išeitų nebe tas – *agromiško melioracija*. Sukeitus dėmenis, kaip siūloma¹¹, irgi pasikeistų reikšmė – *miško agromelioracija* reikštų „miško žemių gerinimas“.

Sis dalykas turi ir daugiau pavadinimų. MelŽ ir PolŽ yra *miško techninė melioracija* – plg. *apsauginės miško juostos* „medžiai ir krūmai, pasodinti juostomis, norint apsaugoti nuo vėjo, garavimą sumažinti ir kt.“ (minimos *laukų apsauginės, drėgmę reguliuojančios, vandenį sugeriančios* ir *vejastabdės miško juostos*), taip pat *apsauginai miško želdiniai*, net tiesiog *miško sodiniai* „medžių sodinimas smėlynams sutvirtinti, drėgmės sąlygomis pagerinti ir kitiems tikslams“, be to, *miško techninės*

¹⁰ Dabar įsigalėjęs tikslenis terminas *ugdomasis kirtimas* MedŽ.

¹¹ Žr. Valeckienė A. Kitų kalbų kilmės sudurtiniai žodžiai. — Kalbos kultūra, 1968, sas. 15, p. 23.

priemonės (Drék 226 miškotechninės priemonės) žr. *miškininkystės priemonės „panaudojimas miško kaip faktoriaus, apsaugančio nuo įvairių nepalankių klimatičių ir meteorologinių įtakų (kovojant su sausromis, reguliuojant vandens režimą“*. Tokia terminų, dažnai per bendrų, netikslų, gausybė nėra pageidautina. Deja, literatūroje ta įvairovė dar didesnė. Pvz.: *Atskirą melioracijų rūšį sudaro drėgmės nepritekliaus rajonuose sudaromos (! – J. K.) laukų apsaugos miškų juostos, apsaugančios laukus nuo sausvėjų ir kitų nepalankių gamtos veiksnių Saus 8. Taip pat atskirą melioracijų rūšį sudaro priemonės, taikomos dirvožeminiui apsaugoti nuo vandens ir vėjo erozijos – <...> Saus 8. Atskirą melioracijų rūšį sudaro laukų apsauginės miškų juostos nuo sausvėjų ir kitų nepalankių gamtos reiškinį apsaugoti Dirv mel 6. I atskiras melioracijų rūšis kartais dar išskiriama apsauginės miško juostos, priešerozinės priemonės ir kt. Mel 10. Atskiras melioracijų rūšis sudaro laukų apsaugos miško juostos ir apsauga nuo vandens bei vėjo erozijos Mel 10. Kaip atskiro melioracijos rūšys gali būti apsauginių miškų juostų įrengimas bei priešerozinės priemonės Agr 165. <...> miško melioracinės priešerozinės priemonės Eroz 136.* Nuostabiai panaušiu stiliaus šablonu čia priskaldyta tiek rūšių ir jų pavadinimų, kiek yra priemonių, nors kitais atvejais melioracija klasifikuojama ne pagal jas, o pagal tikslą.

LTE I agromiškomelioracija nukreipta į želdinamoji melioracija. Tai priimtina. Labai parankus ir artimesnis kitų kalbų terminams būtų *agromelioracinė miškininkystė* ir *agromelioraciniai miškai*. Jau vartojama *agromelioraciniai miško sodiniai* ŽŪ 1976 11 4.

Meteorologijoje vartojamas terminas *klimato melioracija (gerinimas)* MetŽ.

4. Žemės ūkio melioracija ir jos rūšys

Pagrindinė melioracijos rūšis yra žemės ūkio melioracija. Ji yra labai įvairi. Tai matyti ir iš apibréžimų: *Aplamai melioracija suprantama vandens-oro ir vėjo režimo pagerinimas žemės teritorijose Mišk kult 352. Mokslas apie pagrindines priemones ir būdus žemei pagerinti, keičiant nepalankias dirvožemio, klimato ir hidrologines sąlygas, vadinas melioracijos mokslu Mel 5. Melioracija agronomijoje suprantama kaip netinkamų žemių pagerinimas Tvenk 50. Bene tiksliausiai melioracijos esmę atskleidžia šis apibūdinimas: Pagrindinis melioracijos uždavinys yra vandens režimo reguliavimas dirvožemyje Saus 5¹².* Pagal tai pirmiausia skiriama vandens režimo – hidrotechninė (atliekama hidrotechnikos priemonėmis) melioracija (*hidromelioracija*¹³).

Ji yra dvejopa: *sausinimo melioracija* MelŽ, arba *sausinamoji melioracija* Hidrogeol 92, ir *drėkinimo melioracija* MelŽ, arba *drėkinamoji melioracija* Drék 5 /

¹² Iš esmės teisinga, tik truputį komiška: *Drėgmę reguliuoja šios srities specialistai – melioratoriai Augal 343. Zenonas Budrikas Žemaičių Naumiesčio tarybiname ūkyje – lietaus šeimininkas* ŠV 1976 20 1. Beveik kaip amerikiečių dramaturgo Ričardo Nešo pjesė „*Lietaus pardavėjas*“ ar *emocijų specialistas* T 1976 265 4.

¹³ Egzistuoja ir specialisto pavadinimas *hidromelioratorius* MelŽ.

drėkinamosios melioracijos Hidrogeol 13¹⁴. Vadinamas šitas dalykas ir tiesiog *sausinimas*¹⁵, *drėkinimas*. *Sausinimas* gerai derinasi ir su kitomis reikšmėmis vartoja-mais *apsausinimas*: *Prieš įrengiant drénažą rekomenduoojama atlikti pirminį apsausinimą grioviais* Mel 67 ir *persausinimas* MelŽ, Piev ir gan 212, MG 1967 5 4 (atitinkas rus. *непесчанка*, angl. *overdry*).

Retkarčiais pavartojojamas *nusausinimas*, net iškraipant administracijos įstaigų pavadinimus (pvz.: *nusausinimo sistemų valdybos* T 1976 287 3), jokio naujo reikš-mės atspalvio neturi, todėl ir nereikalingas (*sudrékinimo* dar niekas neprasimanė). Beje, sausinimas gali būti ne tik hidromelioracinis: *Skiriomas hidromelioracinės ir agromelioracinės sausinimo priemonės. Pirmosioms priklauso grioviai ir drenažas, antrosioms – kurminimas, vagojimas, podirvio purenimas, lysvinis arimas* Mel 47 (tik priemones tiksliau būtų vadinti hidrotechninėmis ir agrotechninėmis). Todėl, siekiant didelio tikslumo, vartojami terminai *sausinamoji hidromelioracija* Mel 10, *drékinamoji hidromelioracija* Mel 10.

Dar minėtini du specialesni – užliejamųjų plotų sausinimo būdai: *polderiai*, arba *sausinimas polderinėmis sistemomis* Hidrogeol 302, *polderinės sausinam-o-sios sistemos* Hidrogeol 312, tai yra „jūros pakrančių marsų (Oland., VFR), esan-čių žemiau jūros lygio“ GeogrŽ arba Nemuno žemupio ir deltos lankų saugojimo nuo užliejimo sistema: pylimai, vandens išpumpavimas už pylimų, sausinimas drenomis bei grioviais, ir *kolmatažas* – ne vandens lygio pažeminimas dirvoje, o ž-

¹⁴ Tai yra beveik vienodos vertės terminai, tik dalyvinė konstrukcija kartais darosi dviprasmiška, plg. *sausinamieji grioviai* Mišk kult 400. Autoriaus nuomonę šiuo ginčijamu klausimu žr. Mūsų kalba, 1972, Nr. 8, p. 35–37. P. Kniukšta (kaip ir V. Būda bei A. Kučinskaitė, žr. ten pat, p. 38–42) gina „dalyvių daugiareikšmiškumą“, o iš jų „pagrindinės reikšmės akcentavimą“, kurį „palaiko terminologai“, žiūri nepatikliai (Kniukšta P. Priesagos -inis būdvardžiai. – V., 1976, p. 192; žr. taip pat p. 133–134, 191), bet terminizuotų reikšmių netyrinėja. K. Gaivenis, panagrinėjęs šį reiškinį „ne tik gramatininu (sintaksiniu) aspektu, bet ir reiškiamos minties atžvilgiu“ (Gaivenis K. Dvižodžiai sudėtiniai terminai dabartinėje lietuvių kalboje. – Kn.: Lietuvių terminologija. V., 1975, p. 65), imdamas „pamatu pagrindinių žodžių junginio dėmenį“ (p. 70) ir atsižvelgdamas į tai, kad šis „ne visa-dada sutampa su jų semantine dominante“ (p. 61), prieina prie tikresnių išvadų. Jis pažymi: „Kai sudėtinio termino šalutiniu dėmeniu nurodoma instrumentu arba agentu atliekama darbo operacija“ (p. 71), tai tas dėmuo „dažniau esti reiškiamas daiktavardžio kilimininku, negu <...> neveikiamosios rūšies dalyviu“ (p. 72). Todėl „šalia „kuliamoji“ tipo terminų turi teisę egzistuoti ir naujesni „kūlimo mašina“ tipo terminai“ (p. 75). Vaizdą gal kiek dar patikslintu patientų skyrimas greta agentų ir instrumentų. Apskritai daug duotų kilimininko ir neveikiamosios rūšies dalyvių konstrukcijų (ir jų realių bei galimų transformų) viso inventoriaus sudarymas, nes siaura medžiaga paprastai riboja ir teorines prielaidas bei išvadas.

¹⁵ Žinoma, sausinimas gali būti ir ne melioracinis, plg.: *Arklių mėšlui prikišama, kad jis per karštą ir todėl sausą dirvą dar labiau nusausina* Vad 33. Arba, pavyzdžiu, durpyno sausinimas ne jo kultūrinimo, ne žemdirbystės, o ekspluatacijos tikslui, taip pat karjeru, naudingujų iškasenų telkiniu, sporto ir kitokių aikščių, aerodromų, gyvenviečių, statybviečių, kelių ir pan. sausinimas. Yra ir ne žemės, o įvairių technikos objektų – laivo (povandeninės dailes), triumų, mašinų skyriaus sausinimas kesonais (remontui) ar avariniai sausinimo siurbliai, laivų šaldymo įrenginių agregatas sausintuvais (vandeniu nuo skysto freono skirti), sausintoji izoliacija ir pan. Vartojamas net garo sausinimas. Tačiau terminas su pažyminiu – *šlapiai* ar *per drėgnų žemų sausinimas* jokių abejonių nekelia.

mės paviršiaus, atitverto pylimais, pakelimas, nusodinant (plg. angl. *deposition* – *nuosėdos, nuogulos; kolmatažas AŽŪŽ*) nenutrūkstamai ar periodiškai užliejamo (per kolmatacinių kanalų) upių vandens mineralinius nešmenis (angl. *colmatage/colmation* atitinkamu *warping* : *warp „suneštas dumblas“*) ir jais įtrešiant žemę (Lietuvoje netaikoma) arba pelkių gruntą užpilant smėlio sluoksniu.

Dar retesnis yra sausinimas augalais (pavyzdžiu, sodinant eukaliptus šilto klimato kraštose) Žem kult 54. Tačiau natūralusis, nemelioracinis toks sausinimas gana dažnas. Be anksčiau minėto L. Grudzinsko pavyzdžio *viržiai* – *gamtos melioratoriai*, t.y. sausintojai, galima nurodyti ir liaudies kalbos posakį: *nusausino jerais* (t.y. *ajerais*) ežerą Adomynę.

Kartais *nusausinti* vartojama reikšme „nuleisti, išleisti (vandenį)“, pvz.: *Čia ir kyta reikalas palikti žuvivaisos tvenkinius nusausintus ilgesnį laiką <...>* Tvenk 51–52. Geriausias būdas kovoti su vandens augalija yra tvenkinio nusausinimas, jo dugno išdirbimas lėkštinėmis akėčiomis arba motorine freza Tvenk 54–55. Kartais *nusausinti* tvenkinį eina greta nuleisti tvenkinį: *Geriausia tvenkinį padaryti nuleidžiamą, kad būtų galima ji visiškai nusausinti* Tvenk 59. Arba *nusausinti* tvenkinį vartojama šalia nuleisti vandenį: *Tvenkinį nusausinti galima tais atvejais, kai galima nuleisti vandenį <...>* Tvenk 59. Tai net pretenduoja į terminiją: *draw a pend* – (*nu*)*sausinti balą, tvenkinį AŽŪŽ*. Šitaip daroma be reikalo. Nieko negalima prikišti sakiniams: *Viduržemio jūros dalies nusausinimas MG 1976 9 22. Pirmasis ežero nusausinimo etapas vyko <...>. Neplati apyežerio juosta virto pievomis ir arimais, <...> MG 1977 4 30. Nes čia jūra, ežeras vartojama ne vandens, baseino, akvatorijos, o dugno, ploto, teritorijos prasme.* Kitaip nei su tvenkiniais yra su vandentakiais, pvz.: *Keliamas uždavinys išsaugoti nenusausintų ir nutekamaisiais grioviais nepaverstų ne mažiau kaip 80 procentų mažų upelių MG 1977 4 10.* Čia bene geriau tiktų *apsausinti*.

Sausinimo padarinys yra *sausėjimas*. Tačiau gamtos veiksniai ir *džiovina*, plg. *MetŽ dirvožemio (iš)džiūvimas [sausėjimas], (dirvožemio) perdžiūvimas, paselių (iš)džiūvimas*.

Greta kauzatyvo (priežastinės formos) *sausinimas* gali egzistuoti ir kuratyvas (parūpinamoji forma) *sausindinimas*, plg. *Ponas ir tą miškelį iškirsokino, dabar pievas sausindina* J. Jablonskis. *Sausindinimas* dabar visiškai nevartojamas. Apskritai kuratyvai dabartinėje kalboje, deja, nyksta.

Turbūt ne be melioracijos poveikio *sausinti* ir *džiovinti* taip pamėgo humoristai. Pvz.: *Nusausino gydančias žoleles, šaknis, gyvates ir kitokias žaliuose buteliuose užmerktas baisybes* K. Saja. *Druska iš plaučių skystymą (= skystimą) varo, o arielkėlė ji nusausina* ŠL 1974 17 6. *Konjako, vyno upelius beposėdžiaudami suspėjam išdžiovinti* ŠL kal 5. Net blaivyklą „*sausykla*“ praminta ŠL 1978 7 13.

Melioracinis *drékinimas* yra „kompleksas priemonių, kuriomis siekiama dirbtiniu būdu papildyti drékinamuose plotuose trūkstamas vandens atsargas“ *MelŽ, rusiškai opowenue*. Yra ir nemelioracinis – medžiagos *drékinimas* „medžiagos drėgnumo padidinimas, leidžiant sugerti jai drėgmę dujinėje ar skystoje aplinkoje“ – *увлажненue, Anfeuchtung* *MedŽ*. Panašus kaip medienotyroje *drékinimas* yra ir tekstilėje. *Drékinamas* ir oras: *Jei butas sausas, ji reikia drékinti* TM 1979 4 P5.

Drēkinamas ir nuolat palaikomas grynas aplinkos oras [palatoje] SA 1977 6 22. Sa-
vaime suprantama, galima drēkinti ne tik žemę, bet ir sėklas, augalų šaknis (tik ne
pačius augalus). Nuo drēkinimo melioracijoje skiriamas *drēgmēs sukaupimas*, *drēg-
minimas* – накопление влаги „dirvožemio praturtinimas drēgme, panaudojant
tam tikras priemones, k.a.: miško juostų sodinimą, sniego sulaikymą, rudeninį
arimą, tvenkinių statybą ir kt.“ MelŽ. Sąvokos „vandens papildymas, prašokant
higroskopinį drēgmēs kiekį“ reiškimas terminu *sudrēkinimas* (rus. увлажнение)
MelŽ yra nepakankamai tikslus – jos turinį geriau atitiktų *perdrēkinimas* ar *per-
merkimas*.

Labai įdomiai perkeltine prasme vartojamas „mažasis drēkinimas“ – *pūdy-
mai* T 1978 260 4.

Drēkinimas gali turėti ir kitokią paskirtį – yra *trēšiamasis* Drēk 5, Mel 140,
ŽUŽ, PolŽ, *šildomas* Drēk 6, Mel 140, ŽUŽ ir *valomasis drēkinimas* Drēk 6, Mel
140, ŽUŽ. Rusų kalboje ir įprastinio drēkinimo pavadinimas turi savo determinantą –
увлажнительное орошение. Akrai sekant, ir lietuviškai kartais bandoma vartoti
vilgomasis drēkinimas Drēk 5, Mel 140. Tačiau semantinis dėmenų santykis čia yra
veikiau priešingas nei rusų kalboje: rus. *орошение*, etimologiškai susijęs su *poca*
(: lit. *rasa*, lot. *rōs*, *rōris*, pranc. *rossée* „rasa“, plg. pranc. *arrosage* „laistymas;
drēkinimas“, sen ind. *rasā* „drēgmē“, *rásas* „sultys, skystis“), semantiškai, matyt,
artimesnis ne *drēkinimui*, o *vilgymui*. Drēkinti susijęs su *drēkti*, *-sta*, *-o / drēgti*,
-sta, *-o* „darytis drēgnam“, *drēkti*, *-ia*, *é* „lynoti, snigti“, *drēkti*, *drēkia*, *-é* „derg-
ti, teršti“, *drēkuoti* „lynoti“, *drékva* „lietingas oras, dargana“, *drēgnas*¹⁶, *drēgnuo-
ti* „lyt“, *drēgnoti* „dulksti“ ir „šlapdribą mesti“, *drēgenti* „dulksti“ (toliau ir su *de-
rēkti* „dergti, teršti“ / *dérgti* „teršti“ ir „darganoti“, *diřgti* „būti dergiamam, šlapsti“,
„lysti“, „darytis netrąšiam, nederlingam“, „klojėtis, dargti“, *dařgti* „šlapsti, bjur-
ti“, *dargana*, *drengti*, ...), neol. *drēgmens*¹⁷ (A. Vireliūnas), *drēguliai* (K. Būga)
„kritulai“. *Drēgnumas* senuosiuse raštuose (K. Širvydo, P. Ruigio) turėjo reik-
šmę „sultys, syvai“: *O gardumas jo buvo kaipo gardumas geriausio drēgnumo alyvos*
S. Chilinskis. *Drēgninti* kartais vartojamas reikšme „daryti drēgną (laistant)“:
Pasemk užboną vandens ir padrégnink gèles Kūrtuvėnai. Vilgyti, nors etimolo-
giškai susijęs su rus. *влажный, влага*, semantiškai gerokai skiriasi. *Влага* reiškia
„skystis, vanduo“, jis vartojamas kalbant apie ašaras, seiles; apie vandens masę
ar paviršių, pvz.: *зеркальная влага (пруд)*, *серебристая влага (родника)*, *го-
лубая влага (океана)*; apie drēgmę, pvz.: *влага тучи* (mat jos giminės yra ir vok.
Wolke bei sen. ind. *vrijani*, reiškiantys „debesis“, *ночная влага*; *iškilmingame
poetiniame stiliume* – apie vyną, gérålą, pvz.: *Вакхова влага* (: lot. *umor Bac-
chi*), *драгоценная влага, огненная влага, играющая влага, живительная влага*

¹⁶ Pradžioje „drēkinimo“ reikšme vartotas ir *drēgninimas*, pvz.: *meliорация* – žemės pageri-
nimas džiovinimu, *drēgninimu*, *trēšimu* (Šlapelis J. Svetimų ir nesuprantamu žodžiu žodynė-
lis). *Drēgninimas* gal geriau tiktų anksčiau minėtos medienotyros sąvokos *drēkinimas* reik-
šme.

¹⁷ Dabar *drēgmena* vartojama reikšme „nusėdusi rūko drēgmė“, rus. *наморось* MetŽ.

ССРЛЯ II. Lietvių kalboje atitinkamo (etimologiskai) daiktavardžio nė nėra¹⁸ [giminiškieji *valgis*, *pavalga(s)*, *pavalgis*, *pavilga* „valgio pradaras – mėsa, riebalai, pienas, sūris, kiaušiniai – ne duona, ne bulvės, ne sriuba“, *pavilgas* „pavilga“ ir „padažas, mirkalas“ yra nutolusių reikšmės – artimesni rus. *волога* „skystis, skysti riebalai pradarui“, „viralas“ …] – verčiamasi *rasa*, *drēgme*, *skystimeliu* ar kt. MelŽ *suvilgymas* – *смачивание нуродомас в супрекинимас*. *Vilgyti* (kauzatyvas iš *vilgti* „truputį šlapsti, drėkti“) reiškia kiek kitokį ir ne taip intensyvų veiksma kaip *drékinti*. (Žinoma, visiškai klaidingai rašoma: *Žuvis kepama <...> suvilgius miltais ar džiūvėsėliais* T 1977 98 4). Tačiau kalbant apie lietu, rūką, rasą, jiedu vartojami sinonimiškai, plg.: *lietus drékina žemę* ir *lietus vilgo žemę*, *rasa sudrēkino žemę* ir *rasa suvilgė žemę* (taip pat *lietus rasą padarė*); *drēgnos drapanos*, t.y. *vilkšnos* A. Juškos žodynas. Taip yra liaudies kalboje ir poezijoje, pvz.: *Drēgina, vilgia sausumą kietą, mišką, laukelį ir žedną vietą*; *Upeliai rūkus leidžia lyg dūmus, drēgnumu vilgia pievas ir krūmus Litauische Mundarten, Gesammelt von. Baranovski A. Leipzig, 1920, Bd. I, S. 432* (nuo Kupiškio). *Vilgo* kartais užuot drékinę ir žurnalistai: *Ten, padangių aukštybėse, didžiuliai masyvai sniego ir ledo, – lauks suvilgomos dykumas* T 1978 103 4. Tačiau terminijoje pleonastiška dėmenų semantika *vilgomasis drékinimas* nereikalinga ir nepriimtina. Ir *опоситель* MelŽ, ir *увеличитель* MetŽ lietuviškai yra *drékintuvas*¹⁹. Dar nevykesnis pagrindinės liejimo rūšies pavadinimas *vilgomasis liejimas*. Giminiiniams nespecializuotam terminui rūšinis determinantas nereikalingas. Nors yra ir *vēdinamasis drenažas* MelŽ, tačiau prie iprastinio *drenažo* nepridedama *sausinamasis*. *Орошаемая культура* lietuviškai yra *laistomoji kultūra* ŽŪŽ, nes *augalų, javų* niekas nedrékina, plg. taip pat *laistomoji žemdirbystė*, nors žemė yra ir *drékinamoji*, ir *laistomoji*, ir *uzliejamoji* ŽŪŽ. Lietvių kalbai, rodos, visai nereikalingi tiurkizmai *bogarinė žemdirbystė* ŽŪŽ (богарное земледелие), *AŽŪŽ* (*dry farming*) ir *bogarinė kultūra* ŽŪŽ (богарная культура), *AŽŪŽ* (*rain crop*). Lietuviškai tai yra *nelaistomoji žemdirbystė*, *nelaistomoji kultūra*. Idomios motyvacijos yra angl. *rain crop* ir atitinkamas rus. *дождевая культура*.

¹⁸ Tik tarmėse vartojami *vilgatis* „drēgmė“ Ūdrijā, Rudaminā, Veisiejai, Léipalingis, Nemunaitis, Drūskininkai, Varėnā, Švenčionėliai, Pelesā, Ródūnia, *vilgastis* Vilkaviškis, Dievėniškės, *vilgmastis* A. Juškos žodynas, *vilga* Jonavā.

¹⁹ PolŽ, ŽŪŽ, BŽ II *увеличитель*, *AŽŪŽ dampener* ir *humidifier* verčiamas *drékintuvas*, *vilgytuvas*, bet jų skirtumas neaiškus (*humidor* – įrenginys orui drékinti). Paprastai vartojamas *drékintuvas*.

Beje, terminų griežtumo nėra ir anglų kalboje, plg.: *moistening* – *drékinimas AŽŪŽ* [*ground moistening* – *podirvio (grunto) drékinimas AŽŪŽ*], *увеличение* Гидр сл., *moisture* – *влажность*; *влага*; *сырость* Гидр сл.; *damp* – 1. *сырость*; *влажность* || *смачивать*: *увеличнять* || *сырой*, *влажный*, 2. *илистый* Гидр сл., *dampness* – *drēgumas*, *drēgmė* AŽŪŽ; *wet* – *drēgmė*, *drēgumas* || *šlapinti*; *mirkyti*; *drékinti* (*dirva*) || *šlapias*, *drēgas* (apie *dirva*); *lietingas* (apie *orą*) AŽŪŽ; *wetting* – *drékinimas*, *vilgymas* AŽŪŽ, *wetness* – *drēgumas* AŽŪŽ, *увеличение* Гидр сл.; *water* – 2) *laistyti*, *drékinti* AŽŪŽ, 2. *орошать*; <...> Гидр сл.; *madefaction* – *смачивание*; *увеличение* Гидр сл.; *maceration* – *šlapinimas*; *vilgymas*; *mirkymas*; *maceracija* AŽŪŽ; *bedable* – *орошать*; *обрызгивать* Гидр сл. [ir *dew* „drékinti, šlapstyt“ ir „rasa; ašara, lašas“, *bedew* „apšlakstyti palaistyti, suvilgyti, aprasoti“]. Plg. išn. 5.

Drékinimo būdai yra keli.

1) *Podirvinis* MelŽ, Drék 141 (plg. ir *dengta žr. uždara drékinimo sistema* MelŽ), rus. подпочвенное орошение Гидр сл. Rečiau pasitaiko jo tarptautinis sinonimas *infiltraciniš*: *upward irrigation – podirvinis, infiltraciniš drékinimas* AŽUŽ, angl. ir *subirrigation* Гидр сл. Kartais jis netinkamai vadinamas *požeminiu drékinimu* ir visai netikusiai *požeminiu laistymu* M ir G 1980 5 34. Šiltadaržininkystėje vartojamą *užliejamąjį* (baseinini) drékinimą Liet 150 (*Vazonėliai statomi ant užpildo ir per jo dugne esančią skylę žemę siurbia drègmę, <...>*) turbūt reikėtų vadinti *baseininiu*.

2) *Paviršinis* MelŽ, Drék 56 (plg. ir *atvira drékinimo sistema* MelŽ) – *užliejamasis* Drék 57 (*plotai, pavyzdžiui, ryžių laukai, užliejami vandeniu ištisai visam vegetacijos laikotarpiui* Drék 57) ir *apliejamasis*²⁰ MelŽ, Drék 57: *vagomis – pratekamosiomis* (sekliosiomis) Drék 65 (*Kur dirvų paviršius pakankamo nuolydžio* Drék 65) ir *užliejamosiomis* (giliosiomis) Drék 65 (kitaip: *pratekamosios* Mel 161 ir *aklos užliejamosios /aklos, užliejamosios*²¹ Mel 162) – ir *juostomis* Drék 69. MelŽ buvo ir *laistomas, liejimas „vienkartinis dirbtinis dirvožemio sudrékinimas, liejant vandenį paviršiumi arba lietinant“: paviršinis laistomas „laistomas liejant vandenį paviršiumi“* (ir *laistomas paviršiumi*) ir *užliejamasis laistomas „полив затоплением“; nuotakinis laistomas „laistomo būdas, kada vandens perteklius gali nutekėti“* (ir *savitakis laistomas*) ir *benuotakinis laistomas; juostinis žr. rėžinis laistomas ir laistomas vagomis: aklavagis laistomas ir laistomas nuotekamomis vagomis*. Ši klasifikacija né tokia priimtina: painiojami veiksmažodžių veikslai, semantiniai dėmenų santykiai nenatūralūs. Tai pasakytyna ir apie pagrindinį rūšinį pavadinimą *drékinamasis laistomas* (jo rusiškasis atitikmuo toks pat, kaip ir *vilgomoji drékinimo – увлажнительное орошение*), nukaltą greta specialiųjų gaivinamasis ir *praplaunamasis laistomas*. Pagal *laistomo* semantiką tinkamas tik *duobelinis laistomas* MelŽ ir naujas būdas *lašelinis laistomas* Liet 150 (arba *lašelinis drékinimas* ŽŪ 1976 11 4, M ir G 1978 9 15).

3) *Vadinamasis lietinimas*, arba *drékinimas lietinant*²² ŽŪŽ, MelŽ yra tik *bevamzdžis lietinimas*, nors Jame pateikiamas ir *lietinimo vamzdis, lietinimo tūta*. Beje, *lietinimo sistemomis* ar *itäisais neretai ir laistoma, pvz.: sukurti <...> automatizuotas lietinimo sistemas, kurių naumas 10–15 laistymo hektarų per žmogaus darbo pamainą, esant laistymo normai – 400 kubinių metrų vandens hektarui* ŽŪ 1976 11 4 (plg. ir *skysto mėšlo laistomas bei skysto mėšlo laistytuvas* ŽŪ 1977 3 12). *<...> pereiti prie laistymo, purkšiant vandenį lietinimo itaisais Armand 50–51.* Kadangi jais vanduo purškiamas (plg. taip pat: *lietinimo vamzdis – lietinimui skirtas vamzdis, prie kurio įrengti purkštuvali vandeniu išpurkštii* MelŽ, toliašaudė *lietinimo tūta – ilgačiurkšlio lietinimo aparato* darbo orga-

²⁰ Blogai taiso „Kalbos praktikos patarimai“ (V., 1976) : *drékinimas apliejant, apliejimu (=užliejamasis drékinimas)*. Tai skirtinges savykos.

²¹ *Užliejamosios vagos* prie *apliejamojo drékinimo* tikrai nedera.

²² Labai keista, kad vietoj *drékinimo* kartais brukamas ne tik *laistomas*, bet ir *lietinimas*, pvz.: *Tinkamas agromiško želdinių išdėstymas – ekonomiškiausias dirvų lietinimo būdas. Lietinimas želdiniai! Pasitaiko net drékinimo lietinimo sistemos* Šv 1978 6 5.

nas MelŽ, trumpačiurkšliai lietinimo įrenginiai Liet 52, laistomoji čiurkšlė MelŽ), tai šis būdas gali būti vadintamas purškiamasis / čiurkšlinis laistymas / drékinimas. T. Ivanauskas vartoja tiesiog purkštimas (=purškimas) Vad 58, 61. Imanomas ir *lietinis / lietiškas laistymas* ar *lydymas / lydinimas*. Rusų kalboje, be дождевание ир орошение дождеванием, ура ир струйчатое орошение Гидр сл. Panašios darbos kaip siūlomieji yra ir anglų kalbos terminai: *flush irrigation, spray irrigation, sprinkler irrigation* Гидр сл (как kitoks *overhead irrigation* Гидр сл), plg. dar *sprinkler head system* – дождевальная система с насадком-дождевателем, *sprinkler pipe system* – дождевальная установка с перфорированными трубами ir dėl reikšmės – *under-ground sprinkler system* – система подземного орошения Гидр сл. Lenkiškai, be deszczowanie ir sztuczne zraszanie, ура nawadnianie zraszające (o drékinimas, увлажнительное орошение – nawadnianie zwilżające). *Lietinimą* reikėtų palikti meteorolgijai [plg. latv. *liedēšana (māksligā)* – дождевание (искусственное), o *lietēšana* yra дождевание, полив дождеванием Hidromet vārd. Nei DŽ₁, DŽ₂, nei LKŽ VII *lietinti* (ir *lietyti, lietauti*) „дождевать“ reikšmės neturi. Ir jokiu būdu negalima purškiamojos laistymo vadinti dirbtiniu lietumi: *Pastatyta siurblinė, lietinimo įrenginiai „Volžanka“.* Jie dirbtiniu lietumi gaivins 200 hektarų kultūrinių ganyklų T 1977 131 2. *Lietintuvas* (plg. rus. дождеватель) „dirbtinio lietaus aparatas“ A. Kaulakienė. – Kalbos kultūra, 1977, sas. 33, p. 27 irgi turėtų būti koks purškiamasis laistytuvas.

Iš specialesnių drékinimo būdų minėtinas *limaninis drékinimas* MelŽ, ŽUŽ, Mel 187, Drék 205 – vienkartinis užliejimas sulaikytu potvynio ar (rečiau) specialesniu sulaikytu sniego tirpsmo vandeniu (todėl angliškai jis ir vadintamas *catchwork irrigation* AŽUŽ; įdomu, kad lenkiškai *limaninis drékinimas* – nawadnianie polderowe). Prie jo šliejasi ir *snieginė melioracija* MetŽ – sniego sulaikymas stepėse jų drékinimui, papraščiausiai – *sniego sulaikymas* GeogrŽ 125.

Prie drékinimo šliejasi vadinamoji *apvandeninimo melioracija* „sausų rajonų aprūpinimo vandeniu kultūriniams-buitiniams ir ūkiniams reikalams pagerinimas“ MelŽ. Vertinai *apvandeninimas, nuvandeninimas* [: rus. обводнение, обезвоживание, vok. Bewässerung – ir „drékinimas“ (ir *Berieselung*), Entwässerung – ir „sausinimas“, angl. *watering* „drékinimas“, „laistymas, liejimas“, „skiedimas“ (yra ir *water-supply* – водоснабжение, plg. *urban water-supply* – miesto водопровод, taip pat *water feed* – numane водой ir водоснабжение Гидр сл), *dewatering* „vandens pašalinimas“, „dehidracija“] yra neįprastos darybos. Lietuviškiau ši dalyką būtų galima vadinti naujadaru *vandentiekia* MetŽ „водоснабжение“: *Vandentiekia* vadintamas centralizuotas nuolatinis tinkamios kokybės vandens tiekimas įvairiems vandens vartotojams. *Vandentiekos sistema, arba vandentiekiai, vadintamas inžinerinių įrenginių ir priemonių kompleksas, kuris centralizuotai tiekia geros kokybės vandenį* ŽUVand 5 (rus. водоснабжение), plg. *drégmétiaka* MetŽ „влагообеспечение“ (šiam žodžiui jau 40 m.). Vartoti šiam reikalui *vandentiekis*²³, kaip daroma PolŽ (ir *водопровод*, ir *водоснабжение*), netiktu – vanden-

²³ *Vandentiekis* vartojuamas ir anatomijos vadyne: *smegenų vandentiekis – aqu(a)eductus cerebri* MedicŽ, Žmog anat 527, Gyv anat 321, 330, *prieangio vandentiekis – aqu(a)eductus vestibuli* MedicŽ, Žmog anat 625, Anat I 68, Gyv anat 362 ir *sraigės vandentiekis –*

tieka yra ne tik vandentiekis, bet ir vandens vežiojimas cisternomis, t.p. rezervuarai, šuliniai ir kt. Anglų kalboje šia reikšme vartojamas terminas – *water service AŽŪŽ*. Atsiranda nauja savoka *vandentvarka* T 1977 258 6.

Kitose terminijose panašiomis reikšmėmis vartojami tarptautiniai terminai *hidratacija* „vandens pri(si)jungimas“ ir *dehydr(at)acija* „vandens atėmimas“. Pvz.: *Hidratacijos metu mineralai prisijungia vandenį* Hidrogeol 39; *hidratacija* – H_2O prijungimas ChŽ; *hidratuotas aliejus* ir *dehydratuota mėsa* (angliškai ir gesintos kalkės yra *dehydrated lime*); *dehydratacija* – vandens atėmimas – обезвоживание, дегидратация ChŽ; *обезвоживание* – *nuvandeninimas, dehydravimas* MetŽ (o savaiminis обезводить – *nusausinti, netekti vandens* [drēgmēs] MetŽ); *pulpos dehydracijā* – *dehydra(ta)tio pulpa*, обезвоживание пульпы StomatŽ. Anglų kalboje yra ir *desiccation* – обезвоживание; сушка Гидр сл, – *džiovinimas, išdžiovinimas; nusausinimas AŽŪŽ*, plg. tarptautinius žodžius *sikatyvas, desikacija, desikantas, eksikatorius, eksikacija, eksikazė, eksikantas* (:lot. *siccus* „sausas“). Meteorologijoje, klimatologijoje ir hidrologijoje vartojami terminai *aridišumas, sausringumas* MetŽ, *aridinė [sausringoji] zona / aridinė zona [juosta] / sausoji [aridinė] zona* MetŽ, *aridinis [sausasis] klimatas* MetŽ, *aridinių sričių dykumėjimas* M ir G 1976 12 12, angl. *arid – sausas, nederlingas* (apie dirvožemį) AŽŪŽ, *aridity – dirvos sausra AŽŪŽ, semiarid – pusiau sausringas AŽŪŽ* ir *humidinis, drēmingas* MetŽ, *humidinė zona* MetŽ, *humidinis [drēgnasis] klimatas* MetŽ, angl. *humidification – drēkinimas, vilgymas AŽŪŽ, увлажнение* Гидр сл, *humidify – drékinti, vilgyti AŽŪŽ, humidity – drēgumas, drēgmē AŽŪŽ, humid farming – laistomoji žemdirbystė AŽŪŽ, humid area – увлажнённая область* Гидр сл, *dehumidification (mel.) – sausinimas, nusausinimas AŽŪŽ, dehumidify – sausinti, nusausinti AŽŪŽ* [: lot. *aridus* „sausas ir (h)ūmidus „drēgnas“].

Iprastiniai *sausinimo* ir *drēkinimo* tarptautiniai atitikmenys yra *drenažas* (žr. II sk.) ir *irigacija*.

Hidromelioraciją suaktyvina pačios žemės, arba *agrotechninė* (atliekama agrotechnikos priemonėmis) *melioracija* (*agromelioracija*) : *kurminimas (urvinimas*²⁴) – tam tikras neilgalais tankus ir seklus kurminis (urvinis) drenažas, kaupiantis drēgmę, didinantis dirvos laidumą vandeniu ir kartu sausinantis, gerinantis dirvos aeraciją, purenantis podirvį, taip pat *gilus arimas, armens pagilinimas (pastorinimas), siauralysvis arimas, vagojimas, dirvų subangavimas*²⁵ ar kitoks *dirvų profiliavimas, dirvų lyginimas (planiravimas)* ir kt. *Agromelioratorius* negirdėtas.

aqueductus cochleae Žmog anat 625. J. Elisono „Biologijos ir lyginamosios stuburinių gyvulių (taip pat ir žmogaus) anatomijos terminų medžiagos rinkinyje“ (Švietimo darbas, 1924, Nr. 1–9) vartojamas *priemenės vandentraukis. Vandentraukis* (bene vertinys iš lenk. *wodociąg*) vartotas J. Basanavičiaus, A. Vireliūno, A. Poškos, Vaižganto. Liaudies kalboje *vandentraukiu* kartais vadinama upelis, pvz.: *Eina viens upelis per mūsų lauką, bet neturi vardo, tik toks vandentraukys Pābiržė.*

²⁴ Žr. Kučinskaitė A. Ar geri terminai *kurminimas, kurmintuvas*. – Žemės ūkis, 1973, Nr. 11, p. 39.

²⁵ Žr. Balašaitis A. *Dirvų subangavimas*. – Žemės ūkis, 1976, Nr. 9, p. 31. Taip pat žr. G a i venis K. Ne *dirvų banguotavimas, bet bangojimas*. – Kalbos kultūra, 1981, sąs. 41, p. 63.

Kultūrtechninė melioracija yra krūmų, kelmanų, akmenų, kupstų šalinimas, taip pat pirminis išdirbimas (melioracinis arimas, lėkščiavimas ar frezavimas, volavimas) ir pirminis trėšimas (pievininkystėje ir vadinamas melioraciui trėšimu Piev₂ 107).

Cheminė melioracija yra cheminių meliorantų²⁶ vartojimas: rūgščių dirvų kalkinimas²⁷ (rus. и удобрение известью, plg. ir liet. kalkinės trąšos T 1976 40 1, 287 3), sūrių druskėtų gipsinimas ŽŪ 1976 11 3 (rus. и удобрение гипсом), siekiant demineralizacijos / desalinizacijos, taip pat sideratų // sideralinių kultūrų / sideralių augalų (ankštinių augalų, pavyzdžiui, lubinų) sėjimas ir aparimas, kitaip sakant, sideracija, arba žaliosios trąšos (angl. sideral fertilizer AŽŪŽ) panaudojimas – žaliasis trėšimas.

Nuo jo skiriasi pas mus dar tik pradedama vartoti fitomelioracija M ir G 1979 6 9 (lenk. fitomelioracja Słownik wyrozów obcych. Redaktor naukowy Tokarski J. – Warszawa, 1971), tai yra melioracija augalais (plg. agromelioracinių miškai / želdiniai / sodiniai // želdinamoji melioracija, sausinimas augalais).

Jeigu planuojama melioruoti atskirus landšaftus MG 1977 2 28, gal netruks atsirasti ir kokia landšaftų ar kompleksinė melioracija²⁸.

5. Melioracija ar melioracijos

Kadangi melioracijos yra daug rūsių, kai kurie autoriai, gerai nepagalvoję, išivedė daugiskaitą melioracijos. Pvz.:

Žemės ūkio melioracijos skirtimosios hidrotechnines, agrotechnines, kultūrtechnines ir chemines melioracijas. I atskiras melioracijų rūšis kartais dar išskiriama apsauginės miško juostos, priešerozinės priemonės ir kt.

²⁶ Lenk. meliorant reiškia ir „melioratorius“ (nors įprastesnis meliorator). Tokių paralelių yra ir daugiau, pvz.: *informantas* ir *informatorius*, *demonstrantas* ir *demonstratorius*, psn. *amantas* ir *amatorius*, rus. *секундант* ir *секундатор*, „bursininkų plakikas“, *фабрикант* ir *фабрикатор*, „kas fabrikuoja“, *оркестрант* ir *оркестратор*, „kas orkestruoja“, taip pat *konservantas* ir *konservatorius*, tik jų reikšmės paprastai skirtinos (tapačią semantiką turi *спекулянт* – спекулятор, *пренумерант* – пренумератор). Panašios agentų ir instrumentų poros irgi dažniausiai skiriasi: *fumigantas* ir *fumigatorius*, „dūmintuvas“, *reagentas* ir *reaktorius*, *antitranspirantas* ir *transpiratorius*, *variantas* ir *variatorius*, *sekantas* ir *sekatorius*, „sodo žirklės“, nors ta pačia agentų reikšmė vartojami *dezodorantas* ir *dezodor(iz)atorius*, *trankvilanitas* ir *trankvilizatorius*, *stimulantas* ir *stimulatorius* (teiktinių pirmieji variantai, plg. dar *antidepresantas*, *adstringentas*, *relaksantas*, *otosensibiliantas*; nors *oksidatorius*). Prietaiso reikšmę turi (*bio*) *stimulatorius*.

²⁷ Plg.: *Tvenkiniu ūkio sąlygomis kalkinimas* yra svarbi melioracinių priemonė Tvenk 52. *Kalcis naudojamas melioracine ir dezinfekcine priemone* Tvenk 82.

²⁸ Šis pirmosios straipsnio redakcijos (1977 m.) spėjimas labai greitai pasivirtino. Pirma buvo kalbama apie melioraciją kaip tam tikrų priemonių kompleksą MG 1973 3 6, T 1973 52 4, paskui apie melioracijos darbų kompleksą M ir G 1978 9 15 ir jų kompleksiškumą M ir G 1978 9 14, kompleksinius melioravimo darbus T 1978 67 2, kad darbų programa darosi kompleksinė T 1978 129 3, melioracija darosi vis kompleksiškėnė T 1978 67 2, galiausiai kaip šūkis paskelbta: *Pagrindinė kryptis – kompleksinė melioracija* T 1978 70 1 (straipsnio pavidinimas). Beje, kompleksinis sausinimas radosi kiek ankščiau – MG 1976 10 7. Rečiau pasitaiko landšafto biologinė melioracija Šv 1978 19 22.

Hidrotechninės melioracijos, arba hidromelioracijos, dar skirtomos į sausinamąsias ir drėkinamąsias Mel 10.

Dar didesnė yda, kad ta daugiskaita nuosekliai neišlaikoma, painiojama su vienaskaita. Pvz.: *Melioracijos labai reikšmingos, <...>. Ši mokslo šaka ypač svarbi dabar Mel 3. Mokslas apie pagrindines priemones ir būdus žemei pagerinti, <...>, vadinas melioracijos mokslu Mel 5. Nors melioracijų (sausinimo ir drėkinimo) praktinis panaudojimas siekia keletą tūkstantmečių prieš mūsų erą, tačiau platesnis teorinis melioracijų mokslo vystymasis prasidėjo palyginti nesenai Mel 5. Mokslinę darbą melioracijų srityje mūsų respublikoje plačiausiai vykdo Lietuvos Hidrotehnikos ir melioracijos mokslinio tyrimo institutas Mel 6. Užsienyje melioracijų mokslo srityje daug pasidaravo <...> Mel 6. Mūsų šalies melioracijos mokslui daug davė <...> Mel 6. Šiuo metu melioracijų mokslo vystymu mūsų šalyje užsimta kelios dešimtys institutų Mel 6. <...> melioracijų planavimas Mel 227. <...> melioracijos darbų planas Mel 228. Panašių svyravimų apstu ir kitur, pvz.: drėkinamosios melioracijos Hidrogeol 13, bet sausinamoji melioracija Hidrogeol 92; hidrotechninės žemės ūkio melioracijos Drék 3, bet drėkinamoji melioracija Drék 5; melioracijų sistemos Vand ūk 48 ir melioracijos sistemos Vand ūk 66, 90, 134, 170. Viena J. Čeičio knyga vadina „Dirvožemių melioracija“, kita – „Žemės ūkio melioracijos. Sausinimas“, nors nereikalingos daugiskaitos esama jau pirmojoje, pvz.: *Ilgalaikiai dirvožemių pagerinimai, kurie atliekami agrotechninėmis priemonėmis, yra vadinti agromelioracija* Saus 6. K. Ramanausko knygoje „Vandens ūkio ekonomika“ vartojamas melioracijų ekonominis efektyvumas Vand ūk 186, 200, 204 (taip pat Mel 235), tačiau yra ir V. Mališausko „Melioracijos ekonominis efektyvumas“ (V., 1970), S. Šešelgienės „Melioracijos efektyvumas Tarybų Lietuvoje“ (V., 1973).*

Ši painiava eina iš rusų kalbos. Pavyzdžiui, 1965 m. Maskvoje išėjo dvi knygos: Паниадиди А. Д. ир kt. Сельскохозяйственная мелиорация и Розин В. А., Безменов А. И., Луганский В. Д. Сельскохозяйственные мелиорации. Žinoma, tai mums nėra pasiteisiminas. *Melioracija* galėtų turėti daugiskaitą tik konkretčia „melioracijos sistemos“ reikšme (plg.: *įrengė melioraciją / -as, gerai veikia melioracija / -os, pagedo melioracija / -os*). Tačiau tokios reikšmės (kaip, pavyzdžiui, *konstrukcijos, operacijos, organizacijos, reparacijos, repeticijos...*) ji neturi, kaip jos neturi *kanalizacija, mechanizacija, automatizacija, filtracija*²⁹...

Blogiausia, kad melioracijų pavyzdžiu atsiranda ir drenažai: *Įrengimai grunto vandeniu nuvesti ar pažeminti vadinti drenažais Autokel 106 (nors Drenažo įrengimų ivairūs atvejai Autokel 106, drenažo rūšys Autokel 107), Tiesiant kelius, įrengiami tokie drenažai: <...> Kel 129; drėkinimai: Specialios drėkinimų rūšys Mel 185 (nors drėkinimo rūšys Mel 140, drėkinimo būdai Mel 140); liejimai: liejimų rūšys Mel 151, vegetacinių liejimai Mel 151. Bando reikštis net technikos: *Kolūkyje darniai ir mechanizuotai vyksta technikų remontas* Šl 1977 10 9 (iš spaudos). <...> ėstampai, atliki giliaspaudės ar litografijos technikomis. Nauji temų sprendimo būdai pareikalavo naujų technikų, tarp kurių populia-*

²⁹ Tokia reikšmė kartais randasi poezijoje: *Magistralėmis eisiu ir eisiu takais Pro melioracijas, buvusių liekną L ir M 1980 4 10.*

resnės tapo įvairios ofortų rūšys ir mišrios technikos P 1977 6 132. Tačiau jie neturi konkrečios reikšmės, kaip arimai, audimai, todėl negali būti toleruojami. Daugumas reiškiamas ne tik gramatine daugiskaita.

6. Gerinimas

Kadangi vėl. lot. *melioratio* reiškia „gerinimas“³⁰, tai *melioracijos* aiškinimuose ir apibūdinimuose šis žodis ir yra svarbiausias. Pvz.: *melioracija* – *pagrindinis nepalankių gamtinių sąlygų pagerinimas*, siekiant gauti gausius ir pastovius žemės ūkio kultūrų derlius MelŽ; *agromelioracija* – *pagrindinis dirvožemio savybių pagerinimas agromelioracinėmis priemonėmis* MelŽ; *hidromelioracija* – *pagrindinis žemės pagerinimas hidromelioracinėmis priemonėmis* MelŽ; *melioracija* – *pagrindinis žemės pagerinimas*: <...> TŽ 1936, *melioracija*, *melioravimas* – *pagrindinis žemės pagerinimas žemės ūkio reikalams*, <...> TŽ 1969; *melioracijomis* gali būti vadinami tik *pagrindiniai ilgalaikio pobūdžio dirvožemio pagerinimai* Saus 7; *Mokslas apie pagrindines priemones ir būdus žemei pagerinti*, <...> vadinamas *melioracijos mokslu* Mel5. Aiškinimai kiek svyruoja – vienur žemės, dirvožemio, jo savybių, kitur gamtinių sąlygų (dar kituose šaltiniuose – vandens-oro ir vėjo režimo Mišk kult 352) – tačiau visuose greta reikšmės branduolio „gerinimas“ ir jo objekto (žemės, dirvožemio...) eina ir trečias reikšmės elementas – pažymynys *pagrindinis* (atseit, kapitalinis). Nepaisant šito, kartais kalbama ir apie *einamuosius* bei *pagrindinius melioracinius darbus* Tvenk 50 arba *pagrindinį melioravimą* Armand 38 (juo, matyt, suprantama hidromelioracija), plg. rus. *коренная мелиорация*, lenk. *melioracja podstawowa*.

Gerinimas yra ne tik svarbiausias *melioracijos* aiškinimo (apibrėžimo) elementas, bet vartojamas – dažniausiai tik žodynuso – ir kaip savarankiškas terminas. Antai ŽŪŽ *улучшение – gerinimas* (greta genetikos, selekcijos ir eugenikos termino *veislės gerinimas* yra ir *земли gerinimas*), AŽŪŽ *soil improvement – dirvos melioracija, gerinimas*, MelŽ yra *pagerinimas – улучшение „laukiamų rezultatų požiūriu teigiamų savybių kieko didinimas, neigiamų mažinimas“* ir *pagrindinis pagerinimas – коренное улучшение „земельного плодородия“* pagerinimas ilgalaikėmis priemonėmis, kurios reikalauja žymaus darbo ir lėšų idėjimo“ (kitaip – *melioracija*).

Kartais net ne *melioracija* aiškinama *gerinimu* (be pažyminio *pagrindinis*), o priešingai, pvz.: *Ilgalaikiai dirvožemių pagerinimai*, kurie atliekami *agrotechninėmis priemonėmis*, vadinami *agromelioracija* Dirv mel 6. Svarbiausios agrarinio landšafto gerinimo priemonės sausuose landšaftuose yra *irrigacijos*, o drėgnuose – sausinamiosios *melioracijos* Krašt 173.

Populiarajame stiluje kartais žemės gerinimas vartojamas kaip *melioracijos* aiškinimas, apibūdinimas, pvz.: <...> *melioracijos*, kitaip žemės gerinimo, tema mūsuose lyg ir išblėso L ir M 1977 23 16 (R. Sadauskas).

³⁰ Kartais klaidingai rašoma ir šitaip: *lotyniškas žodis melioratio* reiškia žemės pagerinimą iš pagrindų žemės ūkio reikalams, nusausinant pelkes, sutvirtinant lakiuosius smėlynus, dirbtiniu būdu drėkinant, ižengiant vandens telkinius M ir G 1973 11 28.

Pievininkystėje, nors yra pievų melioracijos būrys MelŽ, pievų melioracijos stotis MelŽ (rus. ир лугомелиоратор ССРЛЯ VI), pati melioracija vartojama labai retai, pvz.: *paviršutinis ir pagrindinis melioravimas* Armand 110. Specialiojoje literatūroje išprastinis terminas yra *gerinimas*, pvz.: *pievų gerinimas, ganyklų gerinimas* ŽŪŽ, *pasture improvement – ganyklų patobulinimas, pagerinimas* AŽŪŽ (taip pat *pagerintos pievos* T 1977 97 1). Jis yra *pagrindinis* ir *paviršinis, dalinis*³¹, pvz.: *Pagrindinis gerinimas toksai, kai visa buvusi augalija sunaikinama ir sukuriama nauja, dėl to ji dar vadinama sėtinių pievų įrengimu* Piev₂ 74; *paviršinis pievų pagerinimas – pievų pagerinimas neapariant velėnos* MelŽ. Kituose šaltiniuose kalbama apie *du pievų ir ganyklų įrengimo būdus: pagrindinį ir paviršinį* Augal 345 (rus. залужение), bet vartojoamas ir *pagrindinis pagerinimas* Augal 346. Keistokas terminas tas *paviršinis gerinimas*. Dar keičiau, kad *pagrindinis gerinimas* baigiamas *pagrindiniu* (priešsėjiniu) tręšimu Piev₂ 90, o *paviršinis* – melioraciniu tręšimu Piev₂ 107. Terminų opozicijos nėra tobulos.

Apskritai žemės gerinimas turi kiek neapibrėžtą reikšmę, jam trūksta termino griežtumo. Plg.: *Antras knygos tikslas – surinkti <...> patyrimą, sukauptą žemdirbių, melioracijos specialistų, agronomų, mokslinių darbuotojų, kurie be atvango užsiėmė žemės pagerinimu, visokių dirvos teršėjų naikinimu, <...>* Žem kult 3. Toks pat įstatymas veikia Indijoje, kur apsileidusio valstiečio žemės gali būti konfiskuotos dešimčiai metų ir grąžintos po pagerinimo bei naudojimo, padengusio išlaidas Armand 12–13. Kartais net nukalbama: *Žemė iš prigimties tobula ir dosni, ją žmogus myli, ja didžiuojasi, o todėl ir gerina, taiso L ir M 1971 33 10. Kam gerinti tobula? Neretai (pa)gerinimas, pagerinti vartojoama aiškiai ne „melioracijos“, „melioruoti“ reikšme, tačiau nepereinamos ribos čia nėra*, plg.: *Sapropeliu (<...>) pagerinta per 100 ha nederlingų žemių ir <...> dumblo panaudojimas dirvoms gerinti turėtų tapti atskira melioracijos rūšimi* T 1979 112 4. Bendra priemonė dirvų pagerinimui, tai mėšlas Vad 28. <...> vežame durpes dirvožemui pagerinti T 1977 47 4. <...> mineralinės trąšos nėra pagrindinė mūsų kultūrų pagerinimo priemonė, o vien papildomoji Vad 32. *Balota, niūri šių apylinkių juodgirė stojo duonpeniui skersai kelio. Kirsti ją reiškė šviesinti, gerinti, kilninti žemę* P 1978 9 124. Tas pat pasakytina ir apie gerintojų: *Ankštiniai – geriausia žalioji trąša, <...>, dirvos aeracijos, drėgmės, temperatūros režimo gerintojai* MG 1977 2 25. *Tyrimais nustatyta miško, kaip dirvų cheminės ir organinės sudėties gerintojo, vaidmuo* M ir G 1981 1 37. Žinoma, šių pastabų nereikia suprasti kaip tokios vartosenos smerkimo.

O melioracija jau taip prigijusi, kad randasi, tiesa, okazionaliai, ir visai lietuviškų jos vedinių, pavyzdžiui, „pomalioraciniės“ gyvenvietės MG 1976 10 6.

Nors deterioracija lietuvių kalboje dar nefiksuota, jos vertinys blogėjimas jau pasitaiko: *Grėsmingas ekologinės krizės požymis – aplinkos kokybės blogėjimas* M ir G 1978 12 7.

³¹ Kartais jis vadinamas abiem vardais – Piev₂ 74, kartais tik vienu – *paviršinis* Gyvul 93, 114, *dalinis* Piev₁ 212 (rus. поверхностное).

7. Funkciniai trūkumai

Melioracijos istorija ir funkcinė semantinė struktūra yra painoka ir kiek parodksiška. O jos klestinti dabartis kartais prazysta ir visai tuščiais žiedais. Vieną kitą būdingesnį vartosenos trūkumą čia ir iškelsiu.

Tik pretenzingais pleonazmais (paslėptaisiais tautologizmais) reikia laikyti šitokius pavyzdžius: *Natūralią žemės kokybę buvo galima pagerinti, laukus melioruojant <...>* M ir G 1978 5 27. *Melioruojant ir kultūrinant žemes, gerinamas jų produktyumas* Šv 1980 3 13. *Plačiai melioruojama, intensyviai pertvarkoma ir gerinama žemė brandina vis svaresnės varpas* T 1976 31 1. <...> *pagerinta 300 tūkstančių hektarų drékinamųjų žemių melioracinė būklė. Pertvarkytos drékinimo sistemos 300 tūkstančių hektarų plote* T 1972 19 2. <...> *pagerinta 92 tūkstančių hektarų drékinamųjų žemių melioracinė būklė ir pertvarkytos drékinimo sistemos 76 tūkstančių hektarų plote* T 1973 172 2. Ką reiškia *melioracinė būklė*? Tiesa, MelŽ yra *dirvožemio melioracines salygos – почвенно-мелиоративные условия*, bet šis „terminas“ neaiškinamas. Matyt, tai yra tas pats, kas *dirvožemio salygos*, „dirvožemio vandens, oro ir maisto medžiagų režimas, mechaninė sudėtis, karbonatų buvimas“ MelŽ (plg. *condition of soil surface – состояния поверхности почвы* Гидр сл), tik į jas žvelgiama melioracijos aspektu³². Pagerinti galima ir reikia tik natūralią būklę, natūralias salygas, bet ir pagerintos jos netampa melioracines, o kultūrinės. Ką reiškia *plačiai (ar siaurai) melioruoti*? Šito turbūt nei melioratoriai, nei kalbininkai nežino. Aišku tik, kad tokius laikraštininkų kuriozus reikia gerai „pamelioruoti“ – nuleisti vandenį, iškirsti minčių brūzgynus. Pleonazmas yra ir *irigacines drékinimo sistemas* M ir G 1980 1 22.

Žodžio *melioruoti* ir jo hiponimų (dalinių sinonimų, implikacinių pavadinimų)³³ *sausinti, drenuoti ir drékinti, iriguoti* bendro vartojimo yra dvi blogybės. Pirma – tai gimininio žodžio (*hiperonimo*³⁴) *melioruoti* brukimas vietoj rūšinio (*hiponimo*) *sausinti* arba *drenuoti*. Ji nemažėja, nors greta sausinimo vis labiau praktikuojamas ir drékinimas. Pvz.: *Melioracija baigia nusausinti balas, išnaikinti krūmokšnius* T 1977 187 4. *1975 metais javų vidutinis derlingumas melioruotose žemėse buvo 8,1 cnt/ha didesnis, lyginant su derlingumu nesausintose žemėse* Šv 1976 20 4. *Estijoje pagamintais daugiakaušiais ekskavatoriais nusausinta per 4 milijonus Tarybų Sąjungoje melioruojamų žemių (Lietuvoje jais nudrenuota 97 proc. melioruojamų plotų)* Šv 1978 4 17. *Numelioravus padidinto drėgnumo plotus, paskelbtas spartus gandru skaičiaus mažėjimas kiek apstojo* T 1978 75 4. *Lietuvoje numatyta per šį penkmetį numelioruoti 540 tūkstančių hektarų pernelyg drėgnų žemių* T 1977 90 2. *Melioratoriai užpelkėjusias pernelyg drėgnas*

³² Panašus yra ir *melioracinius žemėlapis*, „žemėlapis, kuriame sutartiniais ženklais yra atvaizduotas vietas reljefas“ MelŽ.

³³ Dėl šių terminų žr. Lyons J. Wstęp do językoznawstwa. – Warszawa, 1976, s. 496. Dž. Lajenzas hiponimiją apibrėžia kaip vienpusę implikaciją (p. 497), arba inkliuziją (p. 496), o sinonimiją – kaip abipusę, arba simetrinę, hiponimiją (p. 498). Žr. taip pat Степанов Ю. С. Основы общего языкоznания. – М., 1975, с. 52.

³⁴ Dėl termino *hiperonimija* (ir *hiponimija*) žr. Agricola Ch., Agricola E. Wörter und Gegenwörter. Antonyme der deutschen Sprache. – Leipzig, 1979, S. 15. Abu terminai jau įtraukiti į vadovėli. – Новиков Л. А. Семантика русского языка. – М., 1982, с 241.

*žemes paverčia derlingais laukais Ekspl 283. <...> indikavimas vandens pertekliaus, kuri tiksliai (! – J. K.) ir planingai šalina melioracija M ir G 1977 8 11. V. Šileikos „Primirkusių plotų melioracija“ (V., 1956) nagrinėja tik „primirkusių plotų nusausinimo klausimus“ (p. 5), o ne visas melioracijos rūšis. Nevykės ir sąmojis *kišenių numelioravimas* Šl 1976 10 6 (=nusausinimas) ir „*Burtų*“ autorui reikia numelioruoti N 1975 6 59, tai yra, žemaitiškai tariant, *pasausinti* vaiką. Apskritai *numelioruoti* nelabai vykusiai sudarytas su iš *nusausinti* perkeltu priešdiliu – tolygu *nugerinti*, t.y. per daug gerinant pagadinti.*

Negirdėtas ir specialybės pavadintojas *sausintojas*. Tiesa, sausintojai, patys visada besitituluoja melioratoriais, ši žodži kartais vartoja, bet ydingai – „*sausintuvu*“ reikšme. Tik žodingojo Albino Žukausko eiléraštyje užtikau *nusausintoją* KV 1976 29 4.

Retas svečias ir *sausinimo grioviai* Mel 10, dažniausiai vartojama *melioracijos* arba, *melioraciniai grioviai*. V. Šileikos knyga vadina „*Melioraciniai grioviai*“ (V., 1968), nors joje kalbama tik apie *sausinimo tinklą* (p. 3,9). Tas pat pasakyti yra apie MelŽ aiškinimus: *melioracinės sistemos reguliuojančioji dalis* – *nusausinimo sistemos sausintuvų visuma* ir *melioracinės sistemos nuvedamoji dalis* – *visuma nusausinimo sistemos nuvedamųjų kanalų*, <...>. Specialistai lyg gėdisi rašyti paprastai ir tiksliai.

Antra blogybė – tai hiponimų *sausinti*, *drékinti*, *iriguoti* gretinimas ar net tapatinimas su hiperonimu *melioruoti*. Pvz.: *Melioracijos (nusausinimo) būdu* pagerindami užpelkėjusius medynus <...> Mišk kult 398. Miško žemių *nusausinimas*, arba jų hidrotechninė melioracija Mišk kult 397. Visiškai atsisakyti *melioracijos* ir *sausinimo* aplinkinėse teritorijose nerealu, todėl derinant *sausinimo* darbų projektus, siekiama, kad ūkinė veikla kuo mažiau paveiktu (! – J. K.) rezervatą MG 1976 8 7. <...> kaip biocenozes veikia plotų drékinimo ir *melioracijos* darbai M ir G 1979 10 16. Vis didesnį vaidmenį, toliau intensyvinant žemės ūkio gamybą, didinant jos ekonominį efektyvumą, vaidina *irrigacija* ir *melioracija*, <...> T 1978 238 1. I *irrigavimo* ir *melioracijos* statybų valstybė ir kolūkiai įdėjo 6,6 milijardo rublių T 1976 26 2. Tai atispindi net administracijoje, plg.: 1949–63 m. pelkėtų žemių *sausinimo* ir *kultūrinimo* darbus vykdė *melioracijos* mašinų stotys (MMS). <...>. Nuo 1963 m. *melioracijos* darbus vykdo *melioracinės* statybos valdybos (MSV), <...>. *Melioracijos* darbus planuoja ir kontroluoja <...> (nuo 1963) *sausinimo* sistemų valdybos MLTE II 553. Tokia vartosena tolygi žemės ūkis arba laukininkystė, žemės ūkis ir laukininkystė ir pan. Šitokių klasifikacijos alogizmų reikia vengti.

Kita bėda – tarptautinio žodžio *melioruoti* semantinio valdymo iškraipymas. Pvz.: *Tuo tarpu* nieko panašaus neturime apie šiuo metu *melioruojamus Drusko-nio* ir *Ilgio ežerų* T 1974 256 4. Kalno papédėje – tiesi kaip strėlė *melioruota Kražantė* L ir M 1979 7 13. Cia reikia ne *melioruoti*, o *sausinti*. Tai ir literatū bei humoristų nuodėmės: <...> *drąsiai* ir *demonstratyviai*, taip sakant, „*numelioruojami*“ mums įprasto poetinio gražumo, uždaros loginės savigynos bei emocinės atlapaširdės argumentacijos upeliai ir upeliūkšciai Šv 1979 18 11. Ir konjaką, ir karčiąją padavėjas ... *numelioruoja* Šl 1976 10 6.

Paskutinė keistenybė – *dirbtinis drékinimas*: pažymintis *dirbtinis* yra be reikalo prikertas, perteklingas, nes ši reikšmės elementą turi pati gramatinė kauzatyvumo forma, reiškiama priesaga *-inti* – „daryti, kad dréktu“, „skatinti, kad darytusi drégnas“ (aktyvusis, antropogeninis kauzatyvas) arba „leisti, kad dréktu“ (pasyvusis, gamtinis kauzatyvas). Šio trūkumo neišvengia ir žodynai. Štai *irigacijos* aiškinimai juose: *dirbtinis laukų drékinimas, laistymas* M. ir S. „Svetimų ir tarptautiškų žodžių žodynėlis“, *dirbtinis laukų drékinimas, laistymas* TŽ 1936, *dirbtinis laukų drékinimas* TŽ 1951, DŽ₁, DŽ₂, *dirbtinis laukų drékinimas* GeogrŽ. Panašiai yra ir MetŽ: *uppgåva* – *irigacija, irrigavimas, (dirbtinis) drékinimas, opouenue* – *(dirbtinis) drékinimas, irrigavimas, усушениеное орошение* – *dirbtinis drékinimas*. Tas pat melioracijos aiškinimuose: *pagrindinis žemės pagerinimas: balų nusausinimas, dirvos patobulinimas, dirbtinis drékinimas, lekiančio smėlio sutvirtinimas* TŽ 1936, *pagrindinis žemės pagerinimas <...>, <...>, <...>, dirbtiniu būdu drékinant, <...>, <...>* TŽ 1969. Šitaip rašoma ir tekstuose, p.vz.: *Dabar pasaulyje dirbtinai drékinama apie 20 proc. žemės ūkio naudmenų* ŽŪ 1976 8 31. *Virš 1000 hektarų plote įrengsime dirbtinių drékinimą* MG 1976 10 5. Kur dygė šito reiškinio šaknys, aišku: rusų kalboje, kuriai panašios veiksmo diatezės nėra taip būdingos. Žinoma, tokios interferencijos priežastis yra psicholingvistinė, taigi kalta čia ne rusų kalba, o mūsų pačių nemokėjimas – lietuvių kalbōs, jos skirtumų nuo rusų kalbos nesuvokimas. Nepateisinamas ir tokiu pat būdu atsiradęs gamtinis, natūralus *drékinimas*, p.vz.: *Pelkėmis vadinami gausiai drékinami (= labai drégnos, imirkusios) žemės ruožai Kel 295. Endogeniniams priskiriami ir tokie reiškiniai, kaip įmagnetinti Žemės branduolio dreifas, sukeliantis svorio jėgos lauko (...) syvavimus, kurie savo ruožtu veikia atmosferos cirkuliavimo anticikloniškumą, nulemianti Šiaurės pusrutulio drékinimo (= drēgnumo, drēgmės) ritmą* M ir G 1980 5 36. Taip atsiranda ir opozitas *natūralus drékinimas: Jis naudojamas <...> natūraliam bei dirbtiniams laukų drékinimui, <...>* Armand 14.

Kitokios kilmės yra *dirbtinis dvišlaitis drékinimas* – *drékinimas liejantis vandeniu iš drékintuvo į abi puses dirbtinai sudarytu nuolydžiu* MelŽ. Ji reikėtų vadinti *nuolydinis, tiksliau nuolaidinis, dvišlaitis drékinimas*.

Sausinimas *dirbtiniu* niekada nevardinamas: mat rusų kalboje yra diatezė *ocymenue* ir *высыхание*³⁵.

II. Drenažas

Drenažo ir *sausinimo* yra daug rūsių ir būdų. Pvz.: *tobulas* ir *netobulas drenažas* Hidrogeol 268 (plg. *tobula drena* Hidrogeol 268 ir *netobula drena* Hidrogeol 269, *tobulas šulinys* Hidrogeol 252 ir *netobulas šulinys* Hidrogeol 252, „*tobulas*“ *šulinys* MelŽ ir „*netobulas*“ *šulinys* MelŽ); *intensyvus* ir *ekstensyvus nusausinimas*

³⁵ Pirmojoje redakcijoje autorui tikosi kiek apsirikti – toks dalykas, tiesa, ne specialistų lūpose kartais pasitaiko, p.vz.: *Etrurijos <...> žemės ūkis buvo įmanomas, tik dirbtinai nusausinus balas* Maškinas N. Senovės Romos istorija. – V., 1955, p. 80. Č. Kudaba net *dirbtinį* lietinių vartoja – L ir M 1971 33 40.

ŽŪŽ [intensyvus nusausinimas „toks nusausinimas, kur yra įvykdyta (! – J. K.) reguliuojanti nusausinimo sistemos dalis (uždari ar atviri sausintuvai)“ MelŽ]; sisteminis drenažas „toks drenažas, kai sausintuvai išdėstomi lygiagrečiai vienas kitam per tam tikrus atstumus“ MelŽ; pilnas sisteminis drenažas „neišretintas sisteminis drenažas“ MelŽ ir rinktinai išretintas sisteminis drenažas „toks išretintas sisteminis drenažas, kai išvedami tik atrinkti, labiausiai reikalingi sausintuvai, tačiau prisilaikant tam tikros sistemos ir lygiagretumo“ MelŽ taip, kad „praleistas drenu linijas galima įvykdyti (! – J. K.) papildomai“ Mel 56 (ir detalus sausinimas grioviais Mel 72) ir nesisteminis drenažas „toks drenažas, kai drenos išdėstyotos nevienodais atstumais, neprisilaikant lygiagretumo, tik tomis vietomis, kur pasireiškia drėgmės perteklius“ MelŽ, arba rinktinis drenažas / dalinis drenažas žr. atrankinis drenažas „nesisteminis drenažas, kai sausintuvai išvedami ne visame plote, o tik sausinimo reikalingomis vietomis“ MelŽ. Kartais artimi būdai susilieja, pvz.: 1920 – 39 intensyviai (detaliai) nusausinta <...> MLTE II 552 arba per neapdairumą supainiojami, pvz.: Šiuo metu respublikoje nusausinta 2,2 milijono hektarų, iš jų intensyviai (t.y. atliekant visus melioracijos ir žemų kultūrinimo darbus) – 1,7 milijono Šv 1976 20 4.

Problemą kelia taip pat terminų pora *vertikalusis* ir *horizontalusis drenažas*. MelŽ horizontalinis drenažas aiškinamas kaip „drenažas, kuriuo vanduo nuvedamas į šalį“, ne visiškai horizontaliai, bet paprastu nuolydžiu, o vertikalinius – „toks drenažas, kai sausinimas atliekamas vertikaliais vamzdžiais, kuriais vanduo arba nuleidžiamas į laidžius gilesnius sluoksnius (*olandiskasis drenažas*), arba pakeliamas į žemės paviršių (*kaliforniškasis drenažas*)“. Tačiau kelininkai drenažą bando skirtysti ne pagal vandentakių, o filtro sluoksnį drenažo tranšėjoje kryptį, pvz.: *Racionalus vertikalusis drenažas, kuriame filtro sluoksniai supilti ne horizontaliai, o vertikaliai: smulkiagrūdžiai prie vandeningo sluoksnio grunto, o stambiagrūdžiai – drenažo viduryje* Kel 130 – 132. Taigi čia yra iprastinio horizontaliojo drenažo primityvus variantas – drenažas be tuščiavidurio vandentakio (vamzdelio), panašus į akmenų drenažą, tik nedengtas, užtai patobulintas šoniniai smėlio ir žvyro filtrais. Vadinčių jo vertikaliuoju nepatartina, nes tai painioja terminus.

Tačiau didžiausia problema yra iprastinio horizontaliojo drenažo ir jo lietuviškojo atitinkmens sausinimo reikšmių santykis, jų skyrimas – desinonimizacija ir jos padariniai (pleonazmai ir oksimoronai).

Liet. drenažo istorija trumpa – prasideda prieš gerą pusimtį metų, praėjus beveik dviejų šimtmeciams nuo šiuolaikinio drenažo atsiradimo (molinio drenažo būta jau Mezopotamijoje prieš 4 tūkstančius metų). M. ir S. „Svetimų ir tarptautiškų žodžių žodynelyje“ drenažas aiškinamas taip: „Sausinimas žemės tam tikrais požeminiais vamzdžiais“. Priešingai, TŽ 1936 apibrėžime – „drėgnos dirvos nusausinimas podirvyje įkasamais vamzdžiais ir kanalais“, matyt, turima omenyje atviri kanalai (nes *ikasti kanalų negalima*). TŽ 1969 aiškinimas panašus: „pelkėto dirvožemio sausinimas atvirais grioviais arba akytais (arba su šonių nėmis angomis) vamzdžiais, suklojamais po žeme“. Panašiai apibūdina ir specialioji literatūra: *Drenažiniu įrenginiu gali būti griovys, tranšėja, galerija, po žeme suklotų vamzdžių linija ir kiti įrenginiai, kurie pažemina vandens lygi*

Hidrogeol 268. Iš to daroma principinė išvada: *Teoretiškai visų horizontalių drenažo įrenginių principinis veikimas yra panašus. Todėl toliau juos vadinsime tiesiog drena arba drenažu* Hidrogeol 268. Vadinas, iš esmės ir griovys yra drena. Kel 129 tiesiog sakoma: *Paprasčiausias drenažas yra atviras griovys, igilintas į vandeningo sluoksnį. Atviras griovys tolygus drenažo grioviui, o šedu – priešybė uždarajam drenažui: Dažniausiai įrengiamas uždarasis drenažas (2. 3. 3 pav.). Griovio dugne klojamas vandenį nuleidžiantis įrenginys – drenažas* Kel 129. Vadinas, drenažas čia yra jau dviprasmis. Kiti autorai yra priešingos nuomonės: *Dirbtiniai pozeminiai vandens takai dirvožeminio-gruntinio vandens pertekliui nutekėti (pašalinti) vadinami drenažu* Mel 51.

Katra nuomonė yra tikresnė ar kuo pranašesnė, geriausiai gali parodyti *drenos* bei *drenažo* – *gamtinio* ir *dirbtinio*, tai yra melioraciniu, – pirmykštė reikšmė ir jos raida. Geriau didesnis nukrypimas į hidrologiją nei likusios baltos dėmės.

1. Natūralusis, arba gamtinis, drenažas

Liet. *drena* yra 1. „*įrengta drenažo vamzdžių linija sausinimo tikslams*“; 2. „*drenažo vamzdis*“ MelŽ. Šis dvireikšmiškumas jau iškeltas (kaip neigiamas) net bendruosiuse terminologijos (teorijos) darbuose³⁶. Tačiau jis didesnis žodynuose nei praktikoje: drenažo vamzdelio reikšme *drena* dažnesnis tik liaudies kalboje: *Drenažo vamzdžiai, arba liaudiškai drenos, Lietuvoje ne naujienna. Pirmosios buvo pagamintos netgi 1855 metais Vas 199.* (Tarmėse pasitaiko ir *drenė*, medikų kalboje – *drenas*.) Reta ir *vamzdžinė drena* ŽŪŽ (ir *vamzdžių drenažas* Šv 1978 16 13). Angl. *drain* reikšmė daug platesnė – „*drenažas, drena, drenažo kanalas; nutekėjimas*“ AŽŪŽ, 1. „*дренаж; дрена; дренажная канава*“; 2. „*водосток; водоотвод*“ Гидр сл. Atitinkamai platesnės reikšmės yra ir *draining* – „*(nu)sausinimas; nuotakis; nutekėjimas; (iš)tekėjimas; drenažas*“ AŽŪŽ ir *drainage, reiškiantis pirmiausia 1. „водосбор, бассейн“; 2. „речная сеть“* (tik paskui 3. „*дренаж*“; 4. „*дrenirovaniye; osushenie*“): *lake drainage* – *водосбор озера, drainage lake* – *проточное озеро* (pršng. *drainless lake* – *бесссточное озеро*), *drainage basin* – *водосборный бассейн, водосбор, lake drainage basin* – *водосборный бассейн озера, sink drainage* – *сточная система* Гидр сл. *Blind / closed drainage* yra ne tik *закрытый дренаж*, bet ir *бессточный бассейн* (plg. *closed basin* – 1. *бассейн, не имеющий стока в море*; 2. *закрытый бассейн*; 3. *непроточный водоём, o inland basin* – *бессточный бассейн*) Гидр сл. Pagaliau anglai turi *autogenetic drainage* – *дренажная сеть, созданная самой рекой, well drained stream basin* – *хорошо дренированный речной бассейн, poorly drained stream basin* – *слабо дренированный речной бассейн* Гидр сл. „*The Concise Oxford Dictionary of Current English*“ (Fourth Edition Revised by E. McIntosh) *drainage* aiškinā apibendrintai – „*draining; system of drains, artificial or natural*“.

Lietuvių kalbos žodynų *naturalusis, arba gamtinis, drenažas* dar nėra pasiekęs, bet specialiojoje literatūroje plačiausiai vartojamas. Tačiau melioracijos raštuose

³⁶ Žr. Keinys S. Terminologijos abécélė. – V., 1980, p. 32.

natūraliojo žemės drenažo – gretinant jį su dirbtiniu – reikšme paprastai var-tojamas lietuviškasis atitikmuo *sausinimas* – mat jis yra bendresnis. Pvz.: *Sausinimo tinklą sudaro įvairaus dydžio upeliai ir įvairios paskirties grioviai* Mel gr 3. Teritorijos sausinimo priemonės gali būti natūralios (upeliai, upės, ežerai) ir dirbtinės (grioviai, vagos, drenos) Mel 39. Priešingai, hidrogeologijoje yra drenažas, drenavimas, drenavimasis. Kaip ir melioracijoje, pirmiausia minėtinas žemės drenažas, tai yra vandenų surinkimas (plg. angl. *the river drains the whole conntryside – upė surenka viso rajono vandenį*) ir nutraukimas iš žemių, tik natūraliaiš vandentakiai, pvz.: *Geras gamtinis drenažas, nes upės giliai išipjovusios: nuo upės vagos iki vandenskyros būna 15–18 m peraukštėjimas (=aukščio skirtumas)* Hidrogeol 309. *Natūraliai drenuojamos priemolio žemės M ir G 1978 12 15, natūralus dirvožemio drenažas* ten pat 16. Tačiau hidrogeologijoje ir vandenys drenuoja, tai yra nutraukia vandenis iš vandens baseinų: *Trakų rajone ežerų daug (295), bet jie užima tik 3,30% rajono ploto. Jų lygis dėl natūralaus drenažo gerokai pažemėjęs Krašt 81.* Gruntinio vandens srautas paprastai juda (=teka) link žemiausių reljefo elementų: upių, upelių, griovių, slėnių, ezerų, daubų, kurie jų drenuoja Hidrogeol 134. Kai upė arba ežeras drenuoja spūdinį vandeningą sluoksnį, pje-zometrinis vandens paviršius žemėja į drenavimo vietą, <...> Hidrogeol 164. Kai gruntinių vandenų lygis yra aukštesnis kaip tarpsluoksninių vandenų lygis, tada gruntu-niai vandenys papildo spūdinius tarpsluoksninius vandenis. Tai vadinama natūraliu gruntu-nių vandenų drenavimu Hidrogeol 144. Šio proceso gamtišumas, savai-mišumas, kai nenurodomas jų sukeliantis veiksnys, reiškiamas sangrąžine forma: *Plotas, kur gruntuinis vandeningas sluoksnis priartėja prie žemės paviršiaus ir požeminiai vandenys išsilieja į žemės paviršių, vadinamas gruntu-nių vandenų drenavimosi sritimi* Hidrogeol 135. Iš pavyzdžių darosi aišku, kodėl čia nega-limas lietuviškas atitikmuo *sausinimas* ar *sausėjimas*: vandenys negali sausinti vandenų nei žemių, vandenys vandenys (nu)traukia, (nu)leidžia, (nu)plukdo [plg. angl. *to drain into the river – plukdyti vandenį į upę* (apie intaką)], vandenys taip pat nesausėja, o nuteka, nuplaukia arba išsilieja. Nors *dirvožeminiai van-denys dažnai esti sausinamųjų melioracijų objektu* Hidrogeol 131, bet jie néra sau-sinami, sausinamos tik dirvos – reguliuojamas drėgmės režimas jose. Kartais *sausi-nami vandens baseinai*: Tačiau mums pakanka pievų, ir mums labai brangios Kur-šių marios, kad leistume gamtai nusausinti Vas 90.

Natūralusis / gamtinis drenažas / drenavimas // drenavimasis yra tik viena van-denų apykaitos žemėje dalis. Ji susijusi su priešingu procesu – vandenų maitinimu. Pvz.: *Vidutinio ir labai drėgno klimato rajonuose daugiausia gruntu-niai vandenys maitina upes ir kitus natūralius paviršinio vandens telkinius arba upė drenuoja gruntu-nius vandenis* Hidrogeol 141. *Spūdinių vandenų drenavimo sritis* sudaro vandeningo sluoksnio išėjimo į žemės paviršių ruožai, kurie yra žemiau maiti-nimo srities Hidrogeol 158. *Žemumose esančias pelkes arba supelkėjusias že-mes daugiausia maitina išsiliejantys gruntu-niai arba tarpsluoksniniai vandenys* Hidrogeol 311. *Pelkės sukaupia dideles vandens atsargas, maitina upelius, upes, ezerus* M ir G 1978 7 36. <...> *upės, įtekantios į ezerus, maitinamos tik požeminių šaltinių* <...> T 1980 25 4. Todėl Vidurinės Azijos upės – tranzi-

tinės, t.y. nemaitinamos paviršinio nuotėkio vandenimis, tik plukdančios aukštikalnių ledynų tirpsmo vandenis T 1980 203 4. Už ledyno ribos esančiuose rajonuose upių vagos buvo maitinamos tirpstančio ledyno vandenimis Hidrolog 48. Šie [tarp-sluoksniniai] vandenys gali būti maitinami gruntuvinio vandens, upių ir net spūdinio vandens Mel 28. O gruntuvinus vandenis maitina kritulai Hidrogeol 144. Ir priešingai: <...> tirpstantis sniegas bei ledas maitina ne tik upelius ir upes, bet ir prie kalno besiformuojančius debesis Galv 148.

Beje, maitinimo (mitybos) priešybė yra ne tik drenažas (drena), bet ir iškrova arba ištaka, plg.: *Infiltracinėse vandens spūdinėse sistemose požeminio vandens filtracija vyksta nuo aukščiau esančių mitybos sričių link vietinės ar regioninės reikšmės drenų* Hidrogeol pagr 9 ir *Hidrogeologiniu rajonu vadina geologinė struktūra arba jos dalis, pasižyminti požeminio vandens susidarymo sąlygų bendrumu, apimanti pagrindines jo mitybos, tranzito bei iškrovos sritis ir <...>* ten pat 7. <...> požeminio vandens mitybos bei ištakos sritis T 1980 209 2.

Vartojama maitinti ir melioracijoje ar amelioracijoje, optimizacijoje, pvz.: <...> upei skirta kita užduotis – maitinti drékinimo kanalus vandeniu L ir M 1976 46 13. <...> irrigacinė sistema maitina stambius ryžių masyvus T 1980 111 3. 419 ha tvenkinys, maitinamas Dubysos T 1979 194 4. Numatyta pastatyti keletą stambių tvenkinių, kuriuos maitins Senegalo upės vandenys, <...> T 1980 37 3. *Maitinimas vandeniu* (be objekto nurodymo) yra ir MelŽ: *požeminis maitinimas vandeniu „kurios nors upės, kanalo, šulinio maitinimas požeminiu vandeniu“, beslėgis maitinimas vandeniu „kurio nors žemės ploto maitinimas vandeniu, ateinančiu į jį be slėgimo“ – matyt, natūralus (plg. ir maitinimo plotas „plotas, iš kurio požeminiai ar paviršiniai vandenys patenka į vandens taką arba į vandeningą horizontą“), nors gal ir išnaudojamas žmogaus, ir dirbtinis slėgiminis maitinimas vandeniu „kurio nors žemės ploto maitinimas slėgimo poveikyje esančiu (! – J.K.) vandeniu“, plg. *slėgiminis (spūdinis) podirvinis drékinimas „drékinimas, kai vanduo slegiamas įsisunkia į dirvožemį“* MelŽ³⁷. *Požeminis maitinimas (upių)* yra ir GeolŽ³⁸.*

³⁷ Polioniminėje anglų terminijoje (plg. išn. 5, 19) maitinimą atitinka *feed: feed by lake – озерное питание, groundwater feed – грунтовое питание, spring feed – 1. весеннее питание; 2. родниковое питание, water feed – питание водой; водоснабжение (o gravity feed – подача самотёком), plg. feeder canal – питающий канал, feeding canal – питательный канал, feeder – 1. приток (реки); канал; 2. источник, ключ; collecting area – 1. площадь питания; 2. водосборная площадь, plg. kolektorius / rinktuvas; infiltration area – 1. площадь инфильтрации; 2. площадь питания грунтовых вод; reception basin – водосбор, речной бассейн питания, приёмный бассейн; influent river – река, питающая грунтовые воды [pršng. effluent river – река, вытекающая из водоёма другой (подземной) реки или озера]; recharge – пополнение; питание; подпитывание: artificial groundwater recharge – искусственное подпитывание грунтовых вод, recharge area – область питания, pršng. discharge – расход (воды) (žr. toliau tekste vandens balanso išlaidos): hidraulic ir phreatic discharge – выход грунтовых вод на поверхность, groundwater discharge area – площадь выхода грунтовых вод (plg. anksčiau tekste vandens drenavimosi sinonimą vandenų išsiliejimas), discharge canal ir channel – отводящий канал, canal discharge – расход канала, discharging – истечение, стекание Гидр сл. Ledyno mityba MetŽ angliskai yra dar kitaip, bet irgi ne vienaip:*

Neretai greta arba vietoj gamtinio drenažo, drenuotas ir maitinomas vartojami sausumas, sausas ir šlapumas, šlapias. Pvz.: Mėlynynai užima šlapokas, mažiau drenuotas vietas Bendr mišk 314. Ilgasamanai miškai užima silpnai drenuotas, šlapias vietas ten pat 315. Ažuolynai pilkuose priemoliuose (<...>) auga statesnėse atšlaitėse su sausesniais drenuotais ir dar daugiau sušilainėjusių (pajurusiai) dirvožemiais ten pat 335. Plg.: Kerpiniai miškai užima labai sausas smėlio arba akmeningus, humusu neturtingus (= nehumusingus) dirvožemius ten pat 315. Ypač dažnas vietoj maitinimo drékinimas, pvz.: Viršutinių sluoksnių gruntu gausiai drékinami kritulių Kel 119. Šios grupės eglynai auga lygiose žemose vietose su gausiu stovinčio vandens drékinimu Bendr mišk 318. Dirvožemiai maistinti, puveniniai, dumblingi, pavasarį dažnai užliejami, šlapiai arba drégniai, bet su tekančio vandens drékinimu ten pat 319. Slėninis eglynas (Pic. fontinale) auga siauruose upelių, upokšnių slėniuose, maistingesniuose puveniniuose, smarkiai drékinamuose dirvožemiuose ten pat 319–320. Kintant dirvožemio – podirvio sąlygomis tiek drékinimo ir aeracijos atžvilgiu, tiek ir podirvio turtingumo maistinėmis medžiagomis atžvilgiu, pastebima, kad kinta (ploto ir laiko atžvilgiu) ir tipai ten pat 316. Paskutiniuose dviejuose sakiniuose greta dirvožemio maistinguo tegalimas jo drékinimas, o ne maitinimas (net vandeniu). Plg. angl. subirrigation – rus. подпочвенное орошение: artificial – искусственное и natural – естественное Гидр сл, taip pat irrigation basin – оросительный бассейн, pršng. drainage basin – водосборный бассейн, водосбор Гидр сл. Beje, šis drékinimas niekur niekada nevadinamas gamtiniu, nors iš esmės toks yra, ir štai neduoda pagrindo melioracinių drékinimų vadinti dirbtiniu (apie šią klaidą žr. p. 47).

Tačiau dirbtinis maitinimas amelioracijoje įmanomas : <...> vandeningų horizontų dirbtinis maitinimas ir saugojimas nuo užteršimo bei išsekimo M ir G 1979 4 16. Vis dėlto dirbtinio vandens maitinimo įrenginiai Šv 1976 9 9, įrengta

alimentation of glacier – 1. питание ледника; 2. нарастание ледника, *region of alimentation* – область питания, *accumulation area* – область аккумуляции, область питания (ледника), *surplus area* – область аккумуляции; область питания (ледника), *condition of nourishment* – условия питания (ледника), plg. *artificial nourishment of shore* – искусственное питание берега наносами Гидр сл. Lietuvių kalboje vartojami tik teisės terminai *alimentai* (lot. *alimentum* „maistas“), *alimentininkas*, -ė, *alimentinė prievolė*, medicinoje žinomas *alimentinis*: *Alimentinė distrofija* – *nepakankamo mitimo liga*. *Tikslesnis, bent ankstyvai stadijai, yra Gelšteino pasiūlytas „Alimentinio išsekimo“ terminas* Vid lig 819 (iš tikrujų pirmasis terminas yra pleonastiškas: *distrofija* < gr. *dys* ir *trophē* „митяба“). Forma *alimentarinis* TŽ 1969: *alimentarinė distrofija* TŽ 1969; *Kiti autorai mano, kad karieso atsiradimą skatina alimentariniai veiksniai* M ir G 1976 12 20 yra prastesnė.

³⁸ Be *vandens* (ir *ledyno*) bei žemės, žinomas dar kopų maitinimas T 1976 114 4 (V. Gudelis).

Dažnas ir metaforinis maitinti vartojimas, pvz.: *Literatūra* – *kaip šaltinis, – <...>, – gyva, skaidri ir gaivi tol, kol ją maitina ir atjaunina giluminės versmės* P 1974 7 125. *Gal todėl tokis stiprus poeto kūrybos prisirišimas prie tautosakos, prie tų neišsenkančių versmių, kurios taip ilgai maitina lietuvių poeziją* L ir M 1981 3 4. Jis galimas ir be vandens: *Kol kas šis gerumas dar nebanalus, jি maitina asmeninis dramatizmas* L ir M 1980 34 5.

vandens kločių dirbtinės mitybos sistema T 1979 87 4 yra pleonazmai: *įrenginiai*, *įrengta* čia dubliuoja žodžio *dirbtinis*, -ė semantiką.

Pagaliau greta arba vietoj gamtinio drenažo vartojoamas ir paprasčiausias *nu-tekėjimas*. Pvz.: <...> *dirvožemis mažiau turtingas maistinėmis medžiagomis* (=turi maistinių medžiagų), *su silpniau nutekančiu vandeniu* Bendr mišk 320. *Vandens perteklius nuteka nebūtinai vien paviršiumi*. Neretai pasitaiko ir *po-žeminis ežerų drenažas MG 1977 5 16*, plg. *nenuotėkinis ežeras Hidrolog 24*, 156 ir *nuotėkinis – pratekamasis ežeras* ten pat 156.

Populiariajame stiliuje *maitinti* ir *drékinti* gerai vaduoja *gerti* ir *girdyti*: *Žakas Ivas Kusto* yra tyrinėjės *Viktorijos ežerą*. <...> iš čia geria *Nilas T 1980 78 3*. *Visos per Ukrainą į Juodąją jūrą atitekančios upės – <...>* – yra daug kartų patvenktos, „*girdo*“ *kanalus M ir G 1980 9 30*.

Visa dirvožemio *maitinimo* ir *drenažo* – *gamtinio* ir *dirbtinio* – sistema atrod़o šitaip: *Vandens balanso pajamos arba vandens maitinimo šaltiniai* Mel 36. – *Dirvožemio drėgmės atsargas nuolat papildo gamtiniai ir dirbtiniai vandens maitinimo šaltiniai*, kurie skirstomi į šiuos tipus: 1) atmosferinis, 2) paviršinis, 3) grūtinis arba požeminis, 4) salpinis, 5) dirbtinis drékinimas ten pat 36–37. – *Atmosferinio maitinimo šaltinis veikia visur, nes kritulių lietaus ar sniego pavidalu būna visose žemės rutulio dalyse* ten pat 37. Prie *atmosferinio maitinimo* priskiriama ir *atmosferos ore esančių vandens garų kondensacija* dirvožemyje ten pat. *Krituliai, ypač didesnio intensyvumo, nespėja susigerti į dirvožemį, sudaro paviršinių nuotakų ir maitina vandeniu žemiau esančius plotus* ten pat. *Grūtinis arba požeminis maitinimas* <...>. <...> susideda iš *vandens, pritekančio požemiu* nuo aukštelių vietų, S_1 ir *vandens, pritekančio* iš gilesnių grunto sluoksninių, R_1 ten pat. *Salpinis maitinimas* būna upių slėniuose, kai potvynio metu upė išsilieja iš krantų ir apsemia salpą arba slėnį. Potvynio vanduo slėnio dirvožemį paprastai prisotina iki pilno drėgmės imlumo (visos poros užpildytos vandeniu, <...>) ten pat 38. *Maitinimas drékinimu* ten pat (žinoma, melioraciniu). – *Dirvožemio vandens balanso išlaidos* susideda iš penkių pagrindinių dalių: 1) suminio išgaravimo, 2) paviršinio nuotakio, 3) požeminio nuotakio, 4) *vandens, nutekančio į gilesnius sluoksnius*; 5) nuotakio, surenkamo teritorijos sausinimo priemonėmis (upėmis, kanalais, drenažu ir pan.) ten pat. Kaip jau buvo minėta (žr. p. 50), *Teritorijos sausinimo priemonės* gali būti *naturaliai* (upeliai, upės, ežerai) ir *dirbtinės* (grioviai, vagos, drenos) ten pat 39.

Panašiai ir *upių maitinimo vandeniu šaltiniai* gali būti: 1) paviršiniai vandenys, tekantys žemės paviršiumi, lyjant lietui arba tirpstant sniegui bei ledynui, ir 2) požeminiai vandenys Hidrolog 63. Atitinkamai yra *maitinimas lietumi, maitinimas sniegu, maitinimas ledynais* ar *ledynų tirpsmo vandeniu* ir *maitinimas požeminiu vandeniu* ten pat.

Gamtinis drenažas (nuotakis) ir *drékinimas (maitinimas)*, kaip susiję dalykai, gali virsti vienas kitu: <...> *vienai reljefo formai tas pats vandens kiekis gali*

būti kaip paviršinis nuotakis, o kitai – kaip paviršinis maitinimas Mel 39, plg. *drainage system* – гидрографическая сеть; дренажная сеть; система орошения Гидр сл.

2. Drena ir drenažas

Nors egzistuoja ir *naturalusis*, arba *gamtinis*, *drenažas*, tačiau *naturaliosios drenos* nėra. Todėl klausimo, kas yra *drena*, esmė tokia: koks tai sausinimo vandentakis – bet koks ar tik požeminis? Pirmiausia paieškokime atsakymo žodžio etimologijoje ir sąvokos istorijoje.

Angl. *drain* reiškia ne tik „drenuoti (drenomis)“, bet ir „sausinti“ (plg. *marsh drainage – pelkės nusausinimas* AŽŪŽ), „džiūti“, „džiovinti“ (paprastai indus, plg. *drainer* – indų džiovykla ir, žinoma, nuolaidinis kanalas), plg. *dry* „džiūti“, „džiovinti; sausinti“, „nu(si)šluostyti“; „sausas, išdžiūvęs“, „sausringas“, „ištroškės“; „sausra“, „sausuma“, *drought* „sausra“, „(oro) sausumas, drėgmės trūkumas“, *droughty* „sausringas; sausas; išdžiūvęs“, „ištroškės“, ne tik „ištakėti, nutekėti, sutekėti“ (plg. *drainless* – бессточный Гидр сл, *dry* „išsekti“), „(prasi)sunkti(s), filtruotis, koštis“ (net „gerti, tai yra perk. sausinti, košti, siurbti; išgerti“), bet ir „nuleisti; nuvesti; išleisti; išpumpuoti, išsiurbti“. Todėl ir lietuviškai visiškai teisingai sakoma: *vandenj nuleidžiantis įrenginys – drena* Kel 129. Mat kelininkystėje *sausinimo* kaip tokio ir nėra, čia tik pažeminamas vandens lygis. Antra vertus, *nuleidžiant vandenj sausinama dirva*, tai yra dirvos sausinimas – vandens nuleidimo padarinys. Kartais ta priežastis greta savo padarinio labai gražiai ir taikliai nurodoma: <...> *gruntui nusausinti taikomas (! – J. K.) specialus įrenginys – drenažas*. Pagrindinė drenažo paskirtis – nuleisti gruntuojantį vandenį, <...> Kel 127. Tiesiant kelius, įrengiami tokie drenažai: a) šlaitų drenažas iškasos šlaitams nusausinti; <...>; c) drenažas <...> už tilto atramų sutekančiam vandeniu i nuleisti; <...>; e) kelio dangos pagrindo drenažas vandeniu iš po dangos nuleisti Kel 129. Vartojama ir tiesiog *drenuoti vandenį*, pvz.: *Drenažo išilginis nuolydis nustatomas pagal salygą, kad drenuojamasis vanduo neplautų grunto* Autokel 108. <...> *vaga nudrenavo podiryvio vandenis* Armand 20, plg. angl. *drain water* – rus. *дренированная вода* Гидр сл. Matyt, su reikšme „filtruoti“ susiję *drenuojančios smėlis*: *Labai svarbu užtikrinti gerą gruntuojančio smėlio pasluoksnio ir skiriamosios juostos M ir T 1977 7 49 – 50*. Panašiai perkeltine prasme *drenuoti* pavartojoamas humoristikoje: *Vystome melioraciją, <...> Prie baro drenuojam konjaką visi, Kol tampam... sausi Valaitis L. Kelmai ir kelmučiai. – V., 1973, p. 41–42.*

Angl. *drain* viena reikšmių yra „(drenažo) griovys“: *agricultural drain – осушительная канава, дрена* Гидр сл (kitur ir – осушительная канава, дренажная труба). Lietuvių kalboje *drena* griovio nereiškia, bet moksliniuose apibūdinimuose pasakoma panašiai, pvz.: *Paprasčiausias drenažas yra atviras griovys, <...>* Kel 129 (net pleonastiškai pabrėžiant – *atviras griovys*). Be abejo, *drain* tik šitokią reikšmę būtų ir turėjusi (ją būtų gavusi ir *drena*, jeigu tik ji būtų buvusi reikalinga, – juk turime *griovę*), jeigu ne drenažo tobulcijimas. Grioviai užslenka, todėl imta juos tvirtinti –

krauti į juos akmenis, dėti kartis, tašelius, žabus ir jų ryšulius, lietuviškai vadinamus *žabinys* MelŽ, DŽ₂, *žabinis* TŽ 1969, *žabynas* AŽŪŽ (DŽ₂ – „žabų miškas, krūmai“), tarptautiskai – *fašina*³⁹, o kadangi ir tokie užpildytieji grioviai skaido lauką, užima žemę, pradėta juos ir užpilti žemėmis su drenuojančio smėlio posluoksniu⁴⁰. Paskui vandens nutekėjimui gerinti atsirado vamzdžiai, išsyk mediniai – lentiniai, rastiniai (su išgręžta ar išfrezuota kiauryme), paskui moliniai, paskiau betoniniai, galiausiai guminiai (*rubber drain – guminis drenažo vamzdis* AŽŪŽ) ir plastmasiniai. Tada ir kalboje atsirado reikalas skirti sausinimo griovį – (*open*) *ditch* (ir *to ditch* „kasti griovį“ ir „sausinti grioviais“) ir požeminį sausinimo vandentakį: *drain pipe* – *дренажная труба*, plg. ir *pipe drainage* – *трубчатый дренаж* (taip pat *pipeline* – *трубопровод*, *piping* – 3. *трубопровод*, kaip *water-pipe* / *water piping*, *water-line* – *водопровод*) ir *drainage tube* – *дренажная труба*, plg. ir *tube drainage* – *трубчатый дренаж* Гидр сл, taip pat *drainage way* / *drainageway* – *дрена* ir net *drain canal* – *дренажный канал*; *дрена* Гидр сл.

Lietuvoje sausinimas platesnį mastą įgavo, matyt, tada, kai vyraujantis sausinimo vandentakio tipas buvo požeminis vamzdinis. Todėl liet. *drena* yra „požeminis kanalas (vamzdis) gruntuose vandeniu nuvesti arba jo lygiui pažeminti“ TŽ 1969. Nors kartais pasakoma ir apibendrintai *požeminiai takai* – *drenos* Dirvymel 26, tačiau paprastai turima omenyje *vamzdinė drena* Saus 200, MelŽ, ŽUŽ (plg. *drenažo vamzdis* MelŽ), *vamzdinis drenažas* MelŽ, ŽUŽ, PolŽ ar tiesiog *keraminių (molio) vamzdžių drenažas* PolŽ. Tobulėjant sausinimui ir technikai, priartėta prie gamtos – atsirado ir nevamzdinių požeminiai sausinimo vandentakiai. Jie irgi vadinami *drenomis*. Tokia yra *kurminė drena* – „specialiu (kurminių) plūgu tam tikrame gylyje padarytas nustatyto diametro drenuoojantis urvelis,

³⁹ *Fašina* < vok. *Faschine* < lot. *fascina* „žabų ryšulys“, plg. lot. dgsk. *fasces* „diržu suristi virbu ryšulėliai su kirviu viduryje – romėnų magistratų titulu ženkli, kuriuos nešdavo jų priekyje žygiuojantys liktoriai; *fascijos*“, plg. anat. *fascija* „raištis“ [<> lot. *fascia* „raištis“ < *fasciare* „(ap)rišti“], bot. *fasciacija* „stiebo ar šakų sujuostėjimas, suplokštėjimas“, informatikos terminas – informacijos palydovas ir dažnai jos pakaitas *fascinacija* (< lot. *fascinatio* „sužavėjimas, užbūrimas, užkerėjimas, užkalbėjimas“; medicinoje *fascinacija* – „visiškas snaudimas (hipnozė)“ MedicŽ) bei jo priešybė *kontrfascinacija* Šreideris J. Ženklių sistemų logika (Semiotikos elementai). – V., 1976, p. 71; *fašizmas* (< ital. *fascismo* < *fascio* „sajunga“ < „ryšulys“). Anglų kalboje, be *fascine*, vartoja ir *fagot* Гидр сл, dažniau reiškiantis „žabų kūlelis kurui“ (< ital. *fagotto* „ryšulys“, plg. *fagotas* „medinis pučiamasis instrumentas su dvigubu vamzdžiu“), *kidding* Гидр сл, *bavin* (*bavin drainage* – *fašinų drenažas* AŽŪŽ).

⁴⁰ Žinoma, kiekviena drenažo rūsis turi tam tikrų privalumų ir naudojama diferencijuotai, neatsisakant ir senesnių. Pvz.: *Degto molio vamzdžiai* naudojami mineralinių ir durpinių dirvožemių drenavimui Mel 52. *Fašinų* arba *palaidų žabų drenažas* naudojamas daugiausia durpynuose Mel 53. *Akmenų drenažas* <...>. <...>. <...> yra atsparus šalčiui ir neužauga šaknimis, todėl gerai tinkta sodų, parkų ir šaltiniuotų vietų nusausinimui Mel 54. Kambarinėje (vazoninėje) gėlininkystėje drenuojama dar kitaip, pvz.: *Indo dugne padaromas drenažas* iš medžio anglies gabaliukų Abramova E. Kaktusai mėgėjo kolekcijoje. – V., 1973, p. 18. *Drenažinės lėkštelių skylytės uždengiamos šukėmis*, ant jų dedami medžio anglies gabalieliai ir vėl suskaldyti šukės, o iš viršaus užpilama paruošta žemė ten pat, p. 23. <...> *drenažas* iš nesijotos žemės Gelių auginimo vadovas. – V., 1971, p. 170.

panašus į kurmio išrausiamą „MelŽ“ (taip pat PolŽ ir ŽUŽ; ŽUŽ ir *kurminis kana-las*) ir *kurminis drenažas* MelŽ, Saus 234, 239, plg. latv. *kurmju drena* ir *kurmjalu drenažā* Lauk teh vārd, angl. *mole drain* – rus. *кротовая дрена*, *кротовина* (ir *molehill* – *кротовина*, *mole* – 3. *кротовина*, net *crotovine* – *кротовина*) Гидр сл, rus. *кротовой дренаж* MelŽ. Urvelis vartoamas ne tik *kurminei drenai* apibūdinti, bet kartais ir kaip jos sinonimas, pvz.: *kurminės drenos* (*urveliai*) Saus 200, Dirv mel 34. Dirv mel 34 jos ir *rausiamos*, nors čia pat rašoma: *Kurminiu plūgi* <...> *padaromas urvelis*. *Kurminis plūgas* „padargas kurminėms drenoms prakasti“ (! – J. K.) MelŽ (keistas ir *kurminis éjimas* bei jo aiškinimas – „specia-laus (*kurminio*) plūgo praéjimas per drenuojamą plotą; <...>“) vadinamas ir *drenažinis plūgas* „plūgas kurminiam drenažui išvesti“ MelŽ bei *kurminio drenažo plūgas*. Prie jo primontuojamas *dreneris* – „kurminio drenažo plūgo darbo organas, kuriuo padaromi žemėje urveliai vandeniu nutekėti“ Melž. Lietuviškai *dreneris* vadinamas *kurmintuvas*, pvz.: *Kurmintuvas (dreneris)* primontuotas prie *plūgo Pav* saus 51. *Kurmintuvas* pritvirtintas prie penkiavagio *plūgo* antrojo kor-puso Mel 79. *Kurmintuvu padarytas urvelis* Mel 53. Jis tvirtinamas prie *kurminio peilio* „kurminio drenažo plūgo peilis, skirtas drenai reikiamae gylyje padaryti“ MelŽ. *Kurminio drenažo rūsis* yra *armeninis drenažas*: *Negilus kurminis drenažas, taikomas ne kaip hidromelioracijos, o kaip agromelioracijos priemonė, vadinamas armeninis drenažas* PPMel 111. Yra dar ir *kurminis raižymas (kurminimas)* – „poarmeniniame sluoksnyje planingas dirbtinių nustatyto diametro urvelių išvedimas“ (! – J. K.) MelŽ (rus. *кротование* – angl. *moling* Гидр сл), atliekamas padargu, vadinamu *kurminis raižytuvas (kurmintuvas)* – „irankis dir-vožemio kurminiam raižymui atligli“ MelŽ (rus. *кротователь, машина для кротового дренажа* – angl. *moling machine* Гидр сл). Nors čia kalbama apie urvelių padarymą, plg. ir *kurminis urvelis* „kurminiu raižytuvu (kurmintuvu) pa-darytas urvelis“ MelŽ (rus. *кротовина*, reiškiantis, beje, ir *kurmiarausis*), tačiau žodžių *raižymas, raižytuvas* semantika, taip pat *raižytuvo* aiškinimas „щелева-tель – raižymo irrankis, raižiklis; plg. kurminis raižytuvas“ Melž leidžia manyti, kad vadinamasis *kurminimas* yra artimas ar net identiškas terminui *plyšinė drena* – *щелевая дрена* „dirvožemyje (grunte) padarytas plyšys, skirtas sausinimo tikslanis“ MelŽ ir *plyšinis drenažas* Saus 237, padaromas diskine arba sraigtine mašina⁴¹.

⁴¹ Visa tai reikia turėti omenyje galutinai sprendžiant įdomų ir išradinę A. Kučinskaitės pa-siūlymą *kurminima*, *kurmintuvą* keisti *urviniimu*, *urvintuvu* (žr. išn. 24). Tokį keitimą sun-kintų ir šių terminų motyvacija: jos tarptautiškumas ir tam tikras gyvumas bei liaudiškas asociatyvus akivaizdumas, taip pat emocinis, ekspresinis pobūdis, anaipolt nesvetimas ir terminijai, tiksliau nomenklatūrai (apie tai žr. П р о х о р о в а В. Н. Актуальные пробле-мы современной русской лексикологии. – М., 1973, с. 48; А р з у м а н я н Э. Р. О неко-торых закономерностях в подборе эквивалентов к терминам, образованным лексико-семантическим способом. – В кн.: Русский язык. Вопросы теории и методики. Ере-ван, 1976, с. 135–136. Bent jau *kurminė drena*, *kurminis drenažas*, nekalbant apie *kurminę plūgą* ir *peili*, atrodo net tiksliesni nei *urviniis*, -ē. Prie jų gražiai šliejasi *kurminis urvelis*. Todėl ir priimant *urvinią* bei *urvintuvą* reikėtų juos determinuoti pažyminiu *kurminis*.

Rusų kalboje yra *без трубный дренаж* Slow tech, bet toks terminas gali reikšti tiek bendrą kurminio ir plyšinio drenažo sąvoką, tiek akmenų, karčių, tašelių, žabų, fašinų drenažą, tiek abi šias grupes kartu.

Yra ir *kombiniotas drenažas* – *комбинированный дренаж* – „vamzdžių drenažas derinyje su kurminiu drenažu arba kurminimu“ MelŽ (taip pat Mel 54–55, Saus 239). Rus. *комбинированный дренаж* Slow tech aiškinamas kaip požeminio ir vertikaliojo drenažo derinys.

Kurmintuvas, arba *kurminis urvintuvas*, naudojamas ir plastmasinių vamzdžių drenažui įrengti: *Plastmasinis drenažas gali būti įrengiamas tranšėjiniu ir betranšėjidiu būdu. <...> betranšėjiniu (=netranšėjiniu) būdu vamzdžiai įtraukiami į kurmintuvu padarytą urvelį* Mel 53. Beje, kurminio drenažo darymas irgi priklauso prie netranšėjinio⁴².

Drenų klojimo (arba universalii drenų klojimo ir kurminių drenų darymo) mašina rusiškai vadinama *дренажер* Slow tech, *дреноукладчик* – latv. *drenu licējs* Lauk teh vārd. Lietuviškai būtų *drenuotuvas*, *drenų klotuvas*.

Vadinasi, lietuvių kalboje visai neseniai *drenos* reikšmė prasiplėtė. Ji prilygsta rus. *дrena* reikšmei – „подземный искусств. водоток (труба, скважина, полость) <...>“ Политех сл., „подземный искусств. водоток (труба, полость)“ БСЭ₃ VIII 496, nors nurodoma ne tik *трубчатые и полостные (крововые, щелевые) дрены*, bet ir *с заполнителями (гравийные, фибринные)* ten pat. Taigi čia jau priartėjama prie angl. *drain* reikšmės, kuri yra dar platenė – apima ne tik „*griovi*“, bet ir „*канализациjos vamzdži*“ (plg. *drain* – „channel carrying off liquid, artificial conduit for water, sewage, etc. <...>“ The Concise Oxford Dictionary ... by E. McIntosh), plg. angl. *drainage* „*канализация*“, nors yra ir *canalisation* „*канализација*“ (taip pat „*канализавimas* – dujų, elektros laidų skirstomojo tinklo išvedžiojimas“) ir „*канал* įrengimas“ bei „*канал* sistema“.

3. Drenažas ir sausinimas

Siaurėjant ar platėjant drenos sąvokai, atitinkamai kito ir liet. *drena*, rus. *дрена* reikšmės apimtis, o angl. *drain* liko pastovus ir talpus terminas. Tas pat pasakyti na ir apie drenažą. Štai kaip šios sąvokos (ir termino reikšmės) raida atispindi rusų enciklopedijoje. *Дренаж* – 1) осушение, 2) система канав и труб, проложенных для осушки грунтов и почв, 3) в технической литературе – способ осушения путем прокладки на нек-рой глубине под поверхностью земли системы гончарных, деревянных и др. труб <...> или устройство траншей, заполняемых водопроницаемым материалом (камень, хворост) Энц сельхоз сл; – „сеть подземных труб (дрен)“, nors „*дренажная сеть* может включать в себя и открытые каналы“ БСЭ₂ XV. Po 20 metų БСЭ₃ VIII *дренаж сельскохозяйственных земель* apibūdinamas kaip „спо-

⁴² Kad parašoma: <...> *drenuojamas plotas* nėra ištisai padengiamas drenų tinklu, jos klojamos tik reikalingiausiose vietose (žemės paviršiaus įdubimose) Mel 56, nereikėtų manyti, jog čia yra koks antžeminis drenažas – tai tik paprasto dalyko „padengimas“ mokslinišku žodžiu „tinklu“.

соб осушения земель при помощи подземных искусств. водотоков – дрен“, todėl ir klasifikuojamas kaip *подземный*, specialiai pažymint, kad „за границей (США, Великобритания) под Д. понимают любой вид осушения“.

Anglų kalboje *drainage* (kaip ir *drain*) reikšmė kartu su sąvokos raida nesiskičiojo. Savaime suprantama, kad kitaip ir būti negalėjo, juk *drainage* – tai *sausinimas*. Sąvokos raidą ir sistemą atspindi rūšinių terminų sistema, sudaroma su kvalifikaciniais determinantais: *open (cut) drain* – открытая дрена и *blind drain* – закрытая дрена Гидр сл, *open (cut) drainage* – открытый дренаж и *blind drainage* – 1. закрытый дренаж (2. бессточный дренаж) / *closed drainage* – закрытый дренаж / *covered drainage* – закрытый дренаж (\neq *indirect drainage* – скрытый дренаж) Гидр сл, *surface drainage* – *paviršinis drenažas AŽŪŽ* ir *subsurface drainage* – закрытый дренаж [plg. *subsurface irrigation* / *subirrigation* – подпочвенное орошение, *subterranean irrigation* – подземное орошение, pršng. *broad irrigation* – поверхностное орошение (ir *surface irrigation* – *drėkinimas paviršiniai vandenimis AŽŪŽ*] / *subdrain* – закрытый дренаж (ir *subdrainage* – *požeminis drenažas AŽŪŽ*) / *underdrainage* – закрытый дренаж (ir *uždaras drenažas AŽŪŽ*), *internal soil drainage* – внутристоченный дренаж Гидр сл⁴³.

Kaip matome, verstiniuose žodynuose angl. *drainage* visur – дренаж (ir *открытый*), *drenažas* (ir *paviršinis*). Žinoma, tai téra dosnių autorių vertiniai, žodynžodžiai, o ne gyvi terminai, kaip ir PolŽ *paviršinis drenažas*, „Anglų – lietuvių kalbų žodyno“ (V., 1975) *ditch* vertimas – 2) *drenuoti dirvą atvirais grioviais* ar Armand 50 ypač svarbu pereiti nuo *atviro drenažo* prie uždaro. Anglų kalboje yra tik *drainage*, o lietuvių kalboje ji atitinka du terminai: *drenažas* ir *sausinimas*: *Drēgmēs perteklių iš sausinamų plotų galima pašalinti juos drenuojant arba nuvedant iš jų vandenį grioviais, vagomis (paviršinis sausinimas)* Pav saus 6. *Drenavimas* yra tik *sausinimas drenažu*, o *drenažas* – *sausinimo būdas, pašalinant drēgmēs perteklių (uždarais) vandens takais (pvz., vamzdžiais)* MelŽ. Etimologiskai žiūrint, pirmasis apibréžimas yra pleonastiškas (paslėptoji tautologija), prilygtas *sausinimas sausinimu*, o antrasis – per siauras, tolygus tik uždaro *drenažo* sąvokai. MelŽ apie ją ir sakoma: „*kartais taip apskritai vadinas drenažas*“. O *atviras drenažas* MelŽ aiškinamas – 1. „*drenažas, kurio tranšėja iki pat viršaus užpildoma vandeniu laidžia medžiaga (pvz., skalda)*“; 2. „*kartais (retai) taip vadinas sausinimas*

⁴³ Paskutinį kartą susiduriant su tikrai dažna anglų kalbos hidrologijos terminijos polionimija ir polisemija (žr. dar išn. 5, 19, 37), reikia padaryti ir išlygą. Nors štai nelaikomata tobulybe, bet néra ir koks išimtinis (gal tik dažnesnis) anglų terminijos trūkumas. Toks nukrypimas yra visiškai reguliarus. „Идеальный“ термин должен быть однозначным, но на практике наблюдаются довольно частые случаи полисемии внутри одной терминосистемы, омонимии между терминосистемами, синонимии, которая не всегда может быть сведена к дублетности, эмоционально-экспрессивной отмеченности <...>“ – сако E. Arzumanjanas (Арзуманян Э. Р. Min. veik., p. 135). О I. Volnina tiesiai sako: „Одной из особенностей научной терминологии является полисемия“ (Волнина И. В. О специфике научного стиля. – В кн.: Язык и стиль научной литературы. Теоретические и прикладные проблемы. М., 1977, с. 26), nors pripažsta, kad tekste siekiama monosemantizmo (ten pat, p. 32).

grioviais“. Tačiau iš tikrujų pirmoji reikšmė nėra visai tikslė (=drenažas / sausinimas su atviru užpildu), be to, nebe aktuali, tik istorinė, o antraja reikšme paprastai vartojanamas ne *atviras drenažas*, o (*paviršinis*) *sausinimas* (*grioviais*). *Atviras* ir *paviršinis drenažas*, kaip jau minėta, nėra gy as terminas. Latvių kalboje *drenažo* sinonimu vartojanamas ne *uždaras drenažas*, o *uždaras sausinimas* – *drenāža, segtā nosusināšana* Lauk teh vārd.

Rūšinių terminų (hiponimų) (*uždaras*) *drenažas* ir *sausinimas* (*grioviais*) (skiriamas *paviršinis nusausinimas* „žemēs paviršiuje esančio vandens pašalinimas“ ir *dugninis nusausinimas* „durpyno nusausinimas visu durpiu klodo storii“ MelŽ) gimininis pavadinimas (hiperonimas) yra *sausinimas*: *Sausinimo sistemos* gali būti *atviro*, *uždaros* ir *mišrios*⁴⁴ Mel 50, plg. *atviras nusausinimo tinklas* – *atviru nusausinimo griovių sistema* MelŽ, *uždaras nusausinimo tinklas* – *drenažo sistema*⁴⁵ MelŽ, arba *uždaras (dengtas) nusausinimo tinklas* – *drenažas* Saus 170. Logiškai bet kurios sausinimo sistemos videntakis turėtų būti *sausintuvas*, tačiau praktiškai atvirojoje sistemoje – sausinime yra *griovys*, o uždarajoje – *drenaže* – *drena*, o gimininis *sausintuvas* retkarčiais pavartojanamas tik kaip apibūdinimas: *Sausinant grioviais, sausintuvali yra atviri grioveliai, o drenažo sistemoje jie yra uždari (drenos)* Dirv mel 18 (stilius ir logika nekomentuojam...) arba kaip sisteminis žodynų terminas: *atviras sausintuvas „sausintuvas griovys“ ir uždaras sausintuvas „sausintuvas drena“, taip pat drenažo sausintuvas / drenažinis sausintuvas* MelŽ arba *atviras sausintuvas* ir *drenažinis sausintuvas* ŽUŽ. Praktiškai *sausintuvas* dažniausiai vartojanamas hierarchiškai žemiausio sausinimo tinklo elemento reikšme. Aukštesnis yra *rinktuvas*, o drenažo tinkle prie tarptautinio *drenažo* taikosi *kolektorius*, nors MelŽ ir *rinktuviui* bando teikti sisteminę gimininio termino reikšmę: *vandens rinktuvas „griovys ar drena, kur iš sausintuvų surenka vandenį“: griovys-rinktuvas ir drenažinis kolektorius* žr. *drenažo rinktuvas / drenažinis rinktuvas*. Skiriasi ir aukščiausio tinklo elemento pavadinimai – *nuvestuvas* ir *nutekamasis / nuvedamasis kanalas* // *požeminis surenkamasis kanalas*, taip pat nehierarchiniai pavadinimai – *gaudytuvas* ir *gaudančioji drena*.

Taigi žodžių etimologija ir sąvokų raida aiškiausiai rodo, kaip atsirado ši bala. Pirmykštė angl. *drainage* reikšmė yra „*sausinimas*“, o *drain* – „*sausinimo videntakis*“. Tačiau „*griovys*“ (*drain, griovys*) > „*griovys su užpildu*“ (*drain*) > „*uždaras griovys su užpildu*“ (*drain*) > „*uždaras griovys su vamzdžiu*“ ir „*urvelis*“ (*drain, drena*), o „*sausinimas*“ (*drainage, sausinimas*) > „*uždaras sausinimas*“ (*drainage, drenažas*). Taigi lietuvių, kaip ir rusų, kalbos terminų sistema yra komplikuota, susidvejinusi – joje egzistuoja *griovys* ir *drena*, *sausinimas* ir *drenažas*, be to, desinonimizuotų sinonimų junginys – pleonazmas (paslėptoji, arba etimologinė, tautologija) *sausinimas drenažu*. Reikia manyti, kad tai yra bendra skolinan-

⁴⁴ Be jau anksčiau minėto *kombiniuoto drenažo* keletas ypatingesnių būdų yra kelių ir geležinių kelių tiesybyje: *drenažas po šoniniais kelio grioviais* Kel 129, 132, *pokiuvetinis drenažas* Gelžkel 28 (rusų kalboje yra ne tik *подковетный дренаж*, bet ir *приковетный дренаж* Słow tech).

⁴⁵ Tačiau pats *drenažas* yra *sisteminis* ir *nesisteminis* MelŽ, taigi išeitų ir *nesisteminio drenažo sistema*.

čiūsi kalbų leksinės ir semantinės struktūros ypatybė, skirianti jas nuo skolinančių kalbų.

Komplikacija gimdo komplikaciją. Ją reikėtų pavadinti tiesiog paradoksine – drenažo reikšmei siaurėjant, *drenos* reikšmė platėja: „sausinimo videntakis“ > „melioracijos videntakis“. Atsiranda nenatūralūs, dirbtiniai antonimų junginiai, vadinančių oksimoronai, arba pažyminio ir pažymimojo žodžio priesprieša (lot. *contradictio in adiecto*) drékinimo *drenažas* MelŽ, ŽUŽ, drékinamoji *drenažas* PolŽ. Pridurumui išplečiama ir siaurareikšmio *drenažo* apimtis – atsiranda *drenažinis drékinimas* ŽUŽ, drékinamasis *drenažo* šliuzavimas Saus 264 (semantiškai tai kitas tipas nei *védinamasis drenažas* MelŽ). Etimologiskai žiūrint, išeitų *drekino* *sausin-tuvas*, *sausinamasis drékinimas*. Tai savaime, gaivališkai atsiradę oksimoronai, ne tokie, kaip sąmoningi, pilni gilių prasmės poetizmai *skambanti tyla*, *kartus džiaug-smas*, *saldus skausmas* ar sąmojingi paradoksai *iškalbingas tylėjimas*, vieša *pa-slaptis*⁴⁶.

Skolintų reiškinių įvardijimas visada yra keblesnis nei savų. Pereinamąjį reiškinių pavadinimas dar komplikuotesnis. Kol visos parduotuvės buvo aptarnaujančios, jas *par duotuvėmis*, *krautuvėmis* tevadinome, kai ēmė prekybos forma keistis, atsirado *savitarnos* *par duotuvė* (bet *aptarnaujančios par duotuvės* neprasimanėme, nors tokia forma tebeegzistuoja). Kol visur buvo pardavinėjama iš lentynų, buvo tiesiog *prekyba*, kai ēmė pirkis ir iš dėžių, atsirado *konteinerinė prekyba* (nors antonimo *lentyninė prekyba* nesusikūrėme). Tačiau kai šios naujovės visur įsigalės, *savitarnos* *par duotuvė* ir *konteinerinė prekyba* neteks prasmės – vėl bus (jei tik mūsų kalbos jausmas neatbuks) tik *par duotuvė* ir *prekyba*. Taip ir sausinime. Tik kai nebeliks griovių – o jų tikrai neliks⁴⁷ – iškils ne *sausinimo* ir *drenažo* skyrimo, o

⁴⁶ Minėti oksimoroniniai terminai juoba pavojingi, kad plinta – ir, be abejo, įsigalės – *sausinimo-drékinimo sistemos* Saus 266, tai yra abipusio (o ne *dvigubo*, kaip Armand 59, T 1978 70 1) drégmės reguliavimo sistemos. Jau dabar vienas drékinimo sistemos elementų yra *sausinimo tinklas* – tai grioviai arba *drenažas*, kurio paskirtis – nuvesti vandens perteklių iš drékinamo ploto, baigus drékinimą ar lūčių metu Mel 141. Čia Drékintuvai sujungti su *drenažu* Mel 165. Prastesni yra: *Podirvinis drékinimas* <...> *kurminėmis drenomis* Mel 164. *Pigiausia drékintuvams medžiaga* – *paprasti* 5 ar 7,5 cm skersmens *drenažo vamzdžiai* Drék 148. Visiška nesąmonė yra: <...> *lietingomis dienomis drékintuvai pakeičia sausintuvus* Drék 148 (= drékintuvai veikia kaip sausintuvai). Čia atskleidžia angl. *pipe*, *tube*, *conduit* pranašumas prieš *drain*, *drenaž*.

⁴⁷ Gaila, kad prasidėjęs griovių vertimas požeminiais videntakiais imtas vadinti netiksliai. Pvz.: <...> *grioviai tapo rūmtu kliuviniu*. <...> *griovių priežiūra pasidarė savotiška našta*: <...> *Tad ir kilo sumanymas* <...> *rengti uždarus kanalus* T 1976 267 2. *Paprastai griovius kanalizuojā melioratoriai* ten pat. Mūsų kolektyvas taip pat kanalizuojā *griovius*, įrengdamas didelio skersmens *rinktuvus* T 1976 268 2. Tačiau čia kalbama ne apie griovio pavertimą kanalu (o jei būtų kanalas, kanalą verstume kanalu?!), tai yra videntakio dydžio keitimą, bet apie videntakio pjūvio formos keitimą – atviro pavertimą uždaru. *Kanalizuoti*, be to, reiškia „*įrengti kanalizaciją*“, o čia turime lyg ir *drenazaciją*. Labai keistas, visiškai nedisciplinuotas ir šitoks rašymas: *Grioviai – po žeme* (žinutės pavadinimas) T 1977 239 1. <...> *pradēta kanalizuoti atvirus melioracinius griovius*. Raseinių melioratoriai po žeme čia yra „*paslėpę*“ beveik 5 kilometrus *griovių* ten pat. Dabar kasmet po žeme paslepame po šimtą kilometrų *griovių* ŠV 1978 6 5. Bandoma šiam reikalui vartoti ir žodį *užversti*, pvz.: <...> *planuojame užversti visus*

jų sinonimijos ir gal konkurencijos klausimas (nelikus melioracijoje *griovio*, *drena* gali stiprinti *drenažo* pozicijas).

I balą kritęs, sausas nekelsi. Tačiau kelti reikia, balą sausinti irgi, nelaukiant kol neliks griovių ir sausinimo sistema išsidvejins. Žinoma, tai pirmiausia specia-listų, o ne kalbininkų reikalas. Iškeltus prieštaravimus ir paradoksus galima įveikti dviem būdais. Radikalus, tačiau turbūt nerealus būtų jų pašalinimas – *drenažą* ir *sausinimą* vartoti sinonimiškai. Tada rūšinių terminų opozicija būtų sisteminė: *uždaras* – *atviras* – *mišrus drenažas / sausinimas* kaip ir *sausinimo sistemos* de-rintys su *drékinimo sistema* – *podirvinis drékinimas MelŽ / požeminis drékinimas PolŽ* – *paviršinis drékinimas MelŽ*, *PolŽ* bei *dengta žr. uždara drékinimo sistema – atvira drékinimo sistema MelŽ*. Populiariai galėtų būti ir *vamzdinis sausinimas (vamzdymu)* ir *griovinis sausinimas (griovynu)*. Taip pasitvarkius, greta *drenos* reikėtų ir *sausintuvu*. Tikresnis kitas prieštaravimų įveikimo būdas – žinoti juos, nuodugnai pažinti jų atsiradimo istoriją ir priežastis. Tai gali padėti protingai pasitvarkyti – galbūt atsisakyti minėtų oksimoroninių terminų, saugotis kitokių stiliaus nepap-rastybių, o ypač – vengti panašių ydų ateityje.

4. Ne melioracinis *drenažas*

Kadangi *drenažo* etimologinė reikšmė yra „nuleidimas“, šio termino semanti-ka ir vartojojimo sfera išeina už melioracijos ribų. *Drenažas* yra ne tik vandens ir ne tik skysčių nuleidimas ar nutekėjimas.

Geologijoje vartojomas *klodo drenavimas* „procesas, kai nafta ištaka iš klodo į jį atvėrusi gręžinį“ TŽ 1969. Mašininkystėje drenažu vadinama garotiekio dehi-dratacija (дренирование напорного fluida Slow tech). *Erozijos ciklas* anglų kalbos terminijoje yra ne tik *erosion cycle*, bet ir *drainage cycle* Гидр сл. Chemijoje *drena-žas* – „katodinė požeminių įrenginių apsauga nuo korozijos“ ChŽ.

Plačiai *drenažas* (ir *drenas* MedicŽ) vartojomas medicinoje (lot. *umoris deduc-tio*): *žaizdos drenažas, plaučių drenažas, aktyvusis drenažas, sifoninis drenažas (pleuri-tui gydyti)*. Vokiečių kalboje čia yra nebe *Entwässerung* („sausinimas“, „kanaliza-cija“, „dehidratacija“), o *Drainage (Dränage)*.

atvirus melioracijos griovius MG 1976 10 6. Tačiau tai labai netikslu – juk visai ką kita reiškia užversta drenažo tranšeja Hidrogeol 269 (plg. ir *drenažo tranšėjų užbertuvas, bul-dozerio verstuvas* T 1976 76 1). Rašoma ir *kanalų užlyginti / užversti / užberti*, pvz.: *Šiuo metu, <...>, melioracinių kanalų užlyginami ir pakeičiami (= verčiami) didelio diametro uždarais vamzdynais, <...>. Erozinis procesų suintensyvėjimui užverstų kanalų vietose išvengti LHMMTI parengtos atitinkamos priemonės MG 1974 4 11. <...> kanalai užberiami ir vietoj jų tiesiame požeminiame vandentakiai* T 1980 43 4. Labai netikslu: priešingai, pirma kanale klojamas vamzdynas, paskui jis užverčiamas, užlyginamas. Ir tai jokia *kanalizacija*: kanalai čia virsta požeminiais vamzdynais, o ne kanalais. Tiksliau yra: *užversti, sudėjus betoninius vamzdžius* Šv 1978 6 5 arba *pakeisti griovius vamzdžiais M ir G 1978 9 14.* Be minėtos griovių (ir kanalų) *drenizacijos*, galėtų tiktis ir *grioviadanga*, plg: *dengta žr. uždara drékinimo sistema – drékinimo sistema, kai vanduo į drékinimo plotą atvedamas ir paskirstomas dengtais vandens takais* (pvz., *vamzdžiai*) MelŽ, ir *grioviakasė*.

Yra ir dujų drenažas. Kalnakasyboje tai – metano pašaiinimas, demetanizacija (дренаж метана Slow tech), aviacioje – apskritai deaeracija (дренаж Slow tech).

Tolimiausiai pirmynkštėi reikšmę *drenažas* vartoja elektrotechnikoje, pvz.: *current drainage* – 2. потребление тока; 3. отдача тока; 4. утечка тока Мельникова М. М., Смирнов И. П. Англо-русский словарь по электрохимии и коррозии. М., 1976; *drain* – 2. эксплуатационный ток разряда, режим разряда (гальванического элемента); 3. потребление тока ten pat ir elektryczny urządzień podziemnych Slow tech, дренаж тока – odprowadzanie prądu, drenowanie prądu Slow tech.

Angl. *drain* taip pat turi reikšmę „(krašto turto; lėšų; jėgų) eikvojimas; (sveikatos) alinimas“ [priėsingai, pranc. *drainer* – „kaupti, užgrobtoti (kapitalus)“] ir posakį *brain drain* – smegenų nutekėjimas (dėl šios reikšmės plg. : *Iš Lietuvos išeivybė – emigracija nutekinio visq ketvirtą dalį sveikojo, jaunojo kraugo*). Liet. *drenuoti* metaforinė vartosena labai nauja ir negausi, pvz.: *Kažkas yra pasakęs, jog ambicija išdrenuoja visus kitus jausmus, kaip alkoholis – vitamino B kompleksą iš organizmo* L ir M 1975 9 9 .

Dar 1932 m. Prahos lingvistikos būrelio, kalbos kultūrai padėjusio tvirčiausius teorinius pamatus, nariai B. Havranekas ir V. Matezijus visų savo bendraminčių vardu rašė: „Lingvistikos teorija labai paveikiai remia terminijos kūrimą, ir šitas darbas yra be galo“⁴⁸. Terminų semantikos tyrimui teorija ypač svarbi. Pradinio etapo struktūrinėje lingvistikoje, kai buvo tik kuriamas ir metodas ir jis bandomas elementariausią struktūrą pavyzdžiu (fonologija), semantikai nelikdavo nei laiko, nei jėgų, neretai jos vaidmuo būdavo tyčia menkinamas ar net ignoruojamas (pavyzdžiui, amerikiečių deskriptyvizmo). Paskutiniaisiais metais padėtis keičiasi į gera. Jau 1963 m. V. Ivānovas straipsnyje „Kai kurios šiuolaikinės kalbotyros problemos“ tarp septynių penktąja nurodė reikšmės aprašymą. Reikšmės tyrinėjimas pasaulinėje kalbotyroje vis atkakliau keliamas į pagrindinio kalbos analizės uždavinio padėti. Tam bus turėjė reikšmės ir bendrosios (filosofinės) bei loginės semantikos ieškojimai. Nebegalima žaisti slėpynių su reikšme ir kalbos struktūras tyrinėti, nepaisant semantikos problemų, – sako R. Jakobsonas straipsnyje „Žodinis (kalbinis) bendravimas“ (1972). Gyvybinga semantikos struktūros teorija būtina bendrajai kalbos teorijai, – knygoje „Reikšmė ir kalbos struktūra“ (rus. k. 1975) tvirtina V. Čeifas. Reikšmės problema dabar yra bendra mokslinė, – mano V. Koduchovas. XII tarptautinio lingvistų kongreso dalyvis V. Mažiulis teigia: aktualiausia problema kongrese buvo semantika. Tačiau ne vienas Dž. Lajenzas mano, kad kol kas niekas nepateikė patenkinamos ir protinges semantikos teorijos. Semantikos tyrinėjimams būdinga metodų įvairovė. Jau randasi ir struktūrinė semantika. Komponentinė analizė taikoma net etimologijoje. Struktūriškai bandoma grįsti seniai sukurtą lauko teoriją. Apskritai įsivyräuja semasiologinis, o ne onomasiologinis požiūris į kalbą (ir ypač leksiką). Ji remia ir palengva besiplėtojanti senokai prasi-

⁴⁸ Allgemeine Grundsätze der Sprachkultur. – In: Grundlagen der Sprachkultur. Beiträge der Prager Linguistik zur Sprachtheorie und Sprachpflege. Berlin, 1976, Tl. 1, S. 84.

dėjusios ideografinės (semantinės) leksikografijos teorija ir praktika. Semantikos renesansą stiprina ir lingvistinės tipologijos atgimimas (matyt, irgi stimuliuotas struktūrinės kalbotyros pasiekimų). Labai pagyvėjus domėjimuisi nominacija (įvardijimu), jos motyvacija (įvardijimo pagrindimu, iprasminimu ir perprasminimu), vidine žodžio forma, realijų ir žodžių santykiai, šie klausimai gildenami platesniu ir bendresniu pagrindu: tiriamas leksinių ir semantinių grupuočių (vienoje kalboje ar keliose, net artimai negiminiškose kalbose) motyvacija, ieškoma jos tipologijos – universalijų, analogijų ir specifikos. Šie klausimai ne tik teoriškai gyvybiškai aktualūs terminologijai kaip leksikologijos daliai ir vienai svarbiausių kalbos ateities lémėjų. Vaisingai, ypač gausiuose (rusų, latvių, lietuvių) liaudies terminijos tyrinėjimuose (kokybe tikrai pralenkiančiuose mokslo ir technikos terminologijai), panaudojama kritiškai įvertinta patirtis žodžių ir daiktų (Wörter und Sachen) mokyklos (H. Šuchardtas, R. Meringeris ir kt.), sukūrusios sintetinį metodą – ne gretinamąjį, o kryžminį kalbos ir etnografijos, istorijos, archeologijos faktų aiškinimą, lygiagretū etimologinį (tradiciniu, klasikiniu šaknies arba etimono rekonsrukcijos supratimu) ir istorinį bei kultūrinį tyrinėjimą, siejus žodžio istoriją su žodžio geografija (izopragmų gretinimas su izoglosomis), ištobulinusios dvi onomasiologijos operacijas – žodžio kūrimo (daikto įvardijimo priežasčių ieškojimas) ir žodžio vartosenos (tolesnio semantinio žodžio likimo pasekimas) tyrimą⁴⁹. Tiesa, daiktus reiškiantys – vadinamieji denotatiniai (onomasiologiniai) žodžiai sudaro žodyno marginaliąj, kaičiausią jos dalį (reliktai, archaizmai, etnografizmai, istorizmai, dialektizmai, neologizmai), dabar perspektivesni ir vaisingesni designatinės (semasiologinės) leksikos, ilgaamžių, daugiaprasmių, universalų mazginių (kertinių) kultūros žodžių (Schlüsselwörter, ключевые слова) tyrinėjimai (E. Benvenistas, R. Budagovas)⁵⁰. Tačiau nomenklatūra sudaro didelę terminijos dalį, ir jos tyrinėjimo metodologija bei teorija yra neatidėliotinas uždavinys.

Terminų reikšmių ir prasmų, jų atspalvių ir kitimų aiškinimas labai keblus, bet būtinas. Jis labai aktualus praktiškai. Prieš pusšimtį metų A. Pieškovskis rašė: „Aš prašau prisiminti, kiek laiko mūsų ginčuose eikvojama tiesai tikrai išaiškinti ir kiek žodiniams nesusipratimams išsiaiškinti, susitarti, ką reiškia žodžiai <...> – ir skaitytojas sutiks su manimi, kad supratimo sunkumai yra būtinas kultūringo literatūrinio kalbėjimo palydovas... Laukiniai tiesiog „šneka“, o mes vis norim ką nors pasakyti. Kiekvienas visiškai supranta tik savo paties kalbą“. Iš to ir atsirado visa filologija. Pirmosios lietuvių kalbos gramatikos autorius Danielius Kleinas daugiau kaip prieš tris amžius įžvalgiai pastebėjo: „Būtent,

⁴⁹ Гавдис В. П. К вопросу места и значимости направления „Слова и вещи“ в истории лингвистики. – В кн.: Романское и германское языкознание. – Минск, 1977, вып. 7, с. 105–106, 108–109,

⁵⁰ Trečiosios kartos (prancūzų) struktūralizmas (K. Levi-Strosas, R. Bartas, Ž. Lakanas, M. Fuko) eina dar toliau – savo mokslo metodologijoje žodžiui užkraunia 3 funkcijas – pažiniimo objekto, pažinimo pagrindimo (metodo), pažinimo priemonės (žr. А в ТОНОМОВА А. С. Философские проблемы структурного анализа в гуманитарных науках. – М., 1977, с. 243. Tai – lingvocentrizmas, kalbos, kaip „betarpiskos minties tikrovės“ (K. Marksas), vaidmens pervertinimas, „ženklinis fetišizmas“, kultūros kalbinio simbolinio aspekto absoliutizacija (žr. ten pat, p. 251–252).

reikia, kad žodžių supratimas ir dailus sudėjimas būtų pirmesnis už daiktų pažinimą ir vartojojamą. Ir kiek dėl žodžių klystama, tiek ir paties dalyko nustojama; <...>. Dėl žodžių mes turime iš anksto susitarti, o tada dar lengvesnis ir laimingesnis, be daužymosi į uolas, be sudužimo pavojaus, bus būsimasis plaukimasis per šį vandenyną“.

Čia bandyta tikslinti mažą to plaukimo kurso atkarplę. Ji yra sudėtingesnė negu iš karto atrodė. „Kiekvienos mokslo šakos terminijai būdingas pagrindinis prieštaravimas – prieštaravimas tarp sisteminio terminijos pobūdžio ir jos formavimosi istoriškumo. Terminų sistema atspindi mokslo sąvokų sistemą. Kaip tik tai ir daro terminiją sisteminę. Bet mokslo raida, nauji atradimai keičia seną sąvokų sistemą, mokslo sąvokos īgyja naujų santykį. Sąvokos apimtis, jos pobūdis kinta, o žodžiai pavadinimai kurį laiką lieka nekitę. Tai verčia kisti seną terminų sistemą, atsirasti senų ir naujų terminų neatitikimui“⁵¹. Tai matyt ir iš straipsnio kompozicijos. Dalykinės jungtys vienur tyčia kartojamos, kitur, priešingai, ir labai stengiantis jos liko plonos ir ištemptos, nors šiaip tikros. Čia neįmanoma pasiekti lininių kompozicijos, ji veikiau primena hidrografinį tinklą su vinguotomis tékmėmis, vorupėmis ir slenkščiais. Terminijos ydos gali pasirodyti truputį perdėtos. Tačiau šituo norėta tik jas paryškinti, padaryti suprantamesnes, o ne didesnes. Tik taip, rodos, įmanoma siekti jos taisymo ir tobulinimo.

Pagrindinių melioracijos terminų sistemos raidos (vidinės, intralingvistinės ir tarptautinės, interlingvistinės) analizė leidžia daryti ir vieną bendresnę terminologijos teorijos išvadą: terminologija, nors specifinė leksikologijos šaka, nors specialiai tvarkoma, paklūsta bendriesiems semantikos dėsniams, neišvengia polise mijos, sinonimijos, pleonazmų, oksimoronų ir kitų tikrų ir tariamų ydų.

Trumpos išvados

1. *Melioracija* yra tarptautinis žodis, bet kai kuriose kalbose įprastine jo reikšme „pagrindinis žemės gerinimas“ vartojami kiti internacionalizmai (pranc. *bénéfication, amélioration...*), jų vertiniai (angl. *betterment*) arba visai kiti terminai (angl. *reclamation, improvement...*). Visi jie ir daugiareikšmiai. I šią atvirą terminų sistemą bejeiną nauji nariai: trečias žodis nuo lotyniško supletyvinio būdvardžio *bonus, melior, optimus – optimizacija* ir antonimai *deterioracija* ir *pejoracija*.

2. *Melioracija* yra universalus terminas, vartojamas ir daugelyje kitų sričių – kalbotyroje, filosofijoje, žuvininkystėje, miškininkystėje, klimatologijoje, ekologijoje.

3. *Žemės ūkio melioracijos* sąvoka ir terminas yra talpaus turinio. Net kai kurie jos komponentai vartojami su pažyminiu *melioracinis – arimas, trešimas*. Pagrindinės *melioracijos* rūsys yra *sausinimas* (iš drenažas) ir *drėkinimas / irrigacija*.

4. *Melioracijos* rūšių visumai reikšti be reikalo vartojama daugiskaita (be to, nenuosekliai).

⁵¹ Ицкович В. А. О словаре новой лингвистической терминологии. – В кн.: Лингвистическая терминология и прикладная топономастика. М., 1964, с. 33.

5. Melioracija turi ir lietuvišką vertinį *gerinimas*, bet jis nėra visiškai adekvatus, terminiškas ir gyvybingas.

6. *Melioracijos* ir jos hiponimų *sausinimas*, *drékinimas* vartosena turi funkcinių trūkumų (pleonazmai, hiperonimo vartojimas vietoj hiponimų). Juo terminas universalesnis ir neapibrėžtesnis, juo auktualesnis ir dažnesnis, juo daugiau jo vartojimo klaidų.

7. *Drenažo* ir *sausinimo* skyrimas nėra prigimtinis, o tik istoriškai susiklostęs ir tradiciškai palaikomas.

8. *Drenažas* (*drenavimas*) yra dirbtinis ir natūralusis, arba gamtinis (ir *drenavimas*, *nutekėjimas*, taip pat *sausumas*). Gamtinio drenažo priešybė yra *maitinimas* (*drékinimas*, taip pat *šlapumas*).

9. *Drena* yra dirbtinio drenažo vandentakis: anglų kalboje (*drain*) – bet koks, lietuvių (ir rusų) – tik požeminis dengtas. Šis skirtumas atsirado dėl to, kad sausinimas, pliės iš Anglijos, Lietuvoje platesniu mastu įsigalėjo tada, kai vyraujantis sausinimo vandentakio tipas buvo nebe griovys, o požeminis vamzdis (ar vamzdeilių linija).

10. Panašus ir drenažo sąvokos susiaurėjimas: angl. *drainage* yra bet koks sausinimas, liet. *drenažas* – uždaras požeminis sausinimas, o atviras – tiesiog *sausinimas* arba *sausinimas grioviais* (pastarasis terminas gimdo antonimą *sausinimas drenažu*). Giminių ir rūšinių terminų sistema lietuvių kalboje yra komplikuota ir logiškai ne be priekaištų (yra pleonazmų).

11. Iš to atsirado tikras paradoksas: *drenažo* sąvokai susiaurėjus, *drenos* reikšmė praplėtoj: „sausinimo (požeminis) vandentakis“ → „(požeminis) melioracijos vandentakis“, pvz.: *drékinimo drena*. Greta šio oksimorono atsiranda net *drenažinis drékinimas*.

12. Šitas sistemos susidvejinimas išnyks, kai melioracijoje nebėliks griovių. Bet tada iškils *sausinimo* ir *drenažo* sinonimijos, tiksliau sakant, dubletiškumo ir jų konkurencijos klausimas. Griovius pakeitus drenomis, gali nugalėti *drenažas*. Dėl tos pačios priežasties sunku bus atsikratyti ir *drékinimo drenos*, *drenažinio drékinimo*. Syki prarastas tobulumas sunkiai atgaunamas.

Sutrumpinimai

- | | |
|---------------------|--|
| Agr | – Agronomijos pagrindai. – V., 1973. |
| Armand | – Armandas D. Mums ir anūkams. – V., 1967. |
| Augal | – Dereškevičius K., Subačienė A., Tuminas A. Augalininkystė. – V., 1972. |
| Autokel | – Autokeliai ir jų eksploatacija / Red. E. Palšaitis. – V., 1954. |
| AŽUŽ | – Anglų–lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynas / Sudarė D. Čeponienė, R. Gelūnienė, J. Kazėnas, R. Kelbauskienė (atsak. redaktorė). – V., 1977. |
| Bendr mišk | – Kolpikovas M. Bendroji miškininkystė. – K., 1948. |
| БСЭ ₂ XV | – Большая Советская Энциклопедия. Изд. 2.–М., т. 15, 1952. |

- БСЭ₈ VIII**
- BŽ I ir II**
- ChŽ**
- Dirv mel**
- Drék**
- DŽ₁**
- DŽ₂**
- Эк геогр**
- Ekspl**
- Энц сельхоз сл**
- Eroz**
- Galv**
- Gelžkel**
- GeogrŽ**
- GeolŽ**
- Гидр сл**
- Gyv anat**
- Gyvul**
- Hidrogeol**
- Hidrogeol pagr**
- Hidrolog**
- Hidromet vārd**
- Kel**
- KomT**
- Krašt**
- KV**
- Lauk teh vārd**
- LF III**
- Liet**
- L ir M**
- LKŽ**
- LKŽ K**
- LTE I**
- MedicŽ**
- MedŽ**
- Большая Советская Энциклопедия. Изд. 3. — М., т. 8, 1972.
 - Rusų–lietuvių kalbų žodynas / Paruošę V. Baronas, V. Galinis. — V., 1967, t. 1 ir 2.
 - Daukšas K. Chemijos žodynas. — V., 1960.
 - Čeičys J. Dirvožemių melioracija. — V., 1951.
 - Dirsė A., Ziberskas J. Drékinimas. — V., 1967.
 - Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. — V., 1954.
 - Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. — V., 1972.
 - Алаев Э. Б. Экономико-географическая терминология. — М., 1977.
 - Astrauskas J. ir kt. Mašinų-traktorių parko eksploatacija. — V., 1972.
 - Энциклопедический сельскохозяйственный словарь-справочник (краткий). — М., 1959.
 - Visockis O. Dirvožemiu erozija. — V., 1971.
 - Galvydis J. Kodėl ir kaip žmonės pradėjo tikėti? — V., 1978.
 - Aksionovas I., Sujazovas I. Vadovėlis TSR Sąjungos geležinkelių techninės eksploracijos taisyklėms studijuoti. — V., 1955.
 - Agapovas S., Sokolovas S., Tichomirovas D. Geografijos žodynas. — K., 1972.
 - Gudelis V. Geologijos ir fizinės geografijos terminų žodynas. — V., 1956.
 - Англо-русский гидрологический словарь. — М., 1966.
 - Pabijanskas A. Žemės ūkio gyvulių anatomija. — V., 1967.
 - Gyvulininkystės pagrindai. — V., 1952.
 - Kinderis Z. Hidrogeologija ir grėžyba. — V., 1974.
 - Juodkazis V. Pabaltijo hidrogeologijos pagrindai. — V., 1979.
 - Poška A. Hidrologija ir hidrometrija. — V., 1976.
 - Hidrometeoroloģijos terminu vārdnīca. — Rīgā, 1976.
 - Lukošiūnas S. ir kt. Kelij tiesimas. — V., 1972, t. 2.
 - Komjaunimo tiesa.
 - Basalykas A. Lietuvos TSR kraštovaizdis. — V., 1977.
 - Kalba Vilnius.
 - Lauksaimniecibas tehnikas terminu vārdnīca. — Rīgā, 1974.
 - Lietuvos TSR flora. — V., 1961, t. 3.
 - Žemės ūkio kultūrų lietinimas. — V., 1972.
 - Literatūra ir menas.
 - Lietuvių kalbos žodynas. — V., 1956–1978, t. 1–11 (ir jo santrumpos).
 - Lietuvių kalbos žodyno kartoteka.
 - Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. — V., 1976, t. 1.
 - Medicinos terminų žodynas. — V., 1980.
 - Aiškinamasis medienos apdirbimo terminų žodynas. — V., 1971.

- Mel
- Dirsė A., Kinderis Z., Tumas R., Urbonas R. Žemės ūkio melioracijos. — V., 1971.
- Mel gr
- Šileika V. Melioraciniai grioviai. — V., 1968.
- MeiŽ
- Čeičys J. Melioracijos terminų žodynas. — V., 1960.
- MetŽ
- Mikalajūnas M. Rusų—lietuvių kalbų meteorologijos terminų žodynas. — V., 1975.
- MG
- Mūsų gamta.
- M ir G
- Mokslas ir gyvenimas.
- M ir T
- Mokslas ir technika.
- Mišk kult
- Zaborovskis E. Miškų kultūros. — V., 1954.
- MLTE II
- Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. — V., 1968. t. 2.
- N
- Nemunas.
- NKKn
- Naujos knygos.
- P
- Pergalė.
- Pav saus
- Gražys J. Paviršinis laukų sausinimas. — V., 1963.
- Piev₁
- Čugunovas L. Pievininkystė. — V., 1952.
- Piev₂
- Petkevičius A., Rimkus K. Pievininkystė. — V., 1972.
- Piev ir gan
- Tonkūnas J., Kadžiulis L. Pievos ir ganyklos. — V., 1966.
- Политех сл
- Политехнический словарь. — М., 1976.
- PolŽ
- Rusų—lietuvių kalbų politechninis žodynas / Redakcinė kolegija: [A. Novodvorskis (pirmininkas), L. Kumpikas, J. Mikuckas, J. Stanaitis, S. Vasauskas, J. Vidmantas. — V., 1959.
- PPMel
- Šileika V. Primirkusių plotų melioracija. — V., 1956.
- SA
- Sveikatos apsauga.
- Saus
- Čeižys J. Žemės ūkio melioracijos. Sausinimas. — V., 1965.
- Slow tech
- Wielki słownik techniczny rosyjsko-polski. — Warszawa—Москва, 1973.
- ССРЛЯ
- Словарь современного русского литературного языка. — М—Л., 1948—1965, т. 1—17.
- StomatŽ
- Stomatologinis lotynų—lietuvių—rusų kalbų žodynas/ Parengė S. Čepulis. — Lietuvos TSR stomatologų darbai, 1976, t. 7, p. 185—235.
- Šl
- Šluota.
- Šl kal
- „Šluotos kalendorius“ 1978.
- Šv
- Švyturys.
- T
- Tiesa.
- TM
- Tarybinė moteris (P — Pagrandukas).
- Tvenk
- Martyšiovas F. Kaspinas B. Kolūkių tvenkininės žuvinavimos technika. — V., 1953.
- TŽ 1936
- Tarptautinių žodžių žodynas. — Klaipėda, 1936.
- TŽ 1951
- Tarptautinių žodžių žodynas. — V., 1951
- TŽ 1969
- Tarptautinių žodžių žodynas. — V., 1969.
- Vad
- Ivanauskas T. Vadovas jaunajam sodininkui—darzininkui. — V., 1969.
- Vand ūk
- Ramanauskas K. Vandens ūkio ekonomika. — V., 1971.

Vas	— Šniukas D., Šiekštėlė A. Žalioji tėviškės vasara. — V., 1977.
Vid lig	— Gelšteinas E., Zeleninas V. Vidaus ligų specialioji patologija ir terapija. — V., 1952.
Žem kult	— Vasinauskas P. Žemių kultūrinimas. — V., 1969.
Žmog anat	— Pavilonis S., Stropus R., Tamašauskas K., Urbonas A. Žmogaus anatomija. — V., 1972.
ŽŪ	— Žemės ūkis.
ŽŪVand	— Kusta A., Kustienė R., Matulis J. Žemės ūkio vandenieka. — V., 1977.
ŽŪŽ	— Anskaitis V., Kilas M. Rusų – lietuvių kalbų žemės ūkio terminų žodynės. — V., 1971.

Skaitmuo po santrumpos reiškia puslapį, du skaitmenys – tomą ar numerį ir puslapį.

MELIORACIJA, DRENAŽAS, IRIGACIJA: КАЛЬКИ, СИНОНИМЫ И ГИПОНИМЫ (ЧЕРТЫ ИСТОРИИ, СИСТЕМЫ И УПОТРЕБЛЕНИЯ)

Р е з ю м е

Исследование богатой литовской мелиоративной и смежной литературы, терминологических и общелитературных словарей позволяет сделать следующие краткие лингвистические выводы:

1. Лит. *melioracija* „мелиорация“ является интернациональным словом, но в некоторых языках в обыкновенном его значении „коренное улучшение земель“ употребляются другие интернационализмы (фр. *bonification, amélioration...*), их кальки (англ. *betterment...*) или совсем иные термины (англ. *reclamation, improvement...*). Все они не лишены также многозначности. В эту открытую систему терминов начинают входить новые члены: третье слово от латинского супплетивного прилагательного *bonus, melior, optimus* – *оптимизация* и термины-антонимы *дегериорация* и *нейтрализация*.

2. *Мелиорация* является универсальным термином, употребляющимся во многих других областях – в лингвистике, философии, рыболовстве, лесоводстве, климатологии, экологии.

3. Понятие и термин *сельскохозяйственная мелиорация* обладает ёмким содержанием. Даже некоторые его компоненты употребляются с определением *мелиоративный, -ая, -ое – пахота, удобрение*. Основные виды мелиорации – *осушение* (и дренаж) и *орошение / ирригация*.

4. Для выражения совокупности видов *мелиорации* без надобности употребляется множественное число (притом не последовательно).

5. Лит. *melioracija* имеет и свою кальку *gerinimas* „улучшение“, но она не совсем адекватна, терминологична и жизнеспособна.

6. В употреблении лит. *melioracija* и его гипонимов *sausinimas* „осушение“, *drėkinimas* „орошение“ встречаются функциональные недостатки (плеоназмы, употребление гиперонима вместо гипонимов). Чем термин универсальнее, неопределеннее и актуальнее, тем больше ошибок в его употреблении.

7. Различие значений *дренажа* и *осушения* не является естественным, оно лишь исторически сложившееся и традиционно поддерживаемое.

8. *Дренаж* (*дренирование*) бывает искусственным и естественным (также *сток*). Антоним *естественного дренажа – питание* (редко *увлажнение*).

9. *Драна* – водоток искусственного дренажа: в английском языке (*drain*) – любой, в литовском (и русском) – только подземный закрытый. Это различие возникло потому, что осушение, распространившееся из Англии, в Литве укоренилось тогда, когда преобладающим типом осушительного водотока была уже не канава, а подземная труба (или линия трубок).

10. Схожим образом произошло и сужение понятия дренажа: англ. *drainage* – любое осушение, лит. *drenažas* – закрытое подземное осушение, а открытое – просто *sausinimas* „осушение“ или *sausinimas grioviais* „осушение канавами“ (последний термин порождает антоним *sausinimas drenažu* „осушение дренажом“). Система видовых и родовых терминов в литовском языке страдает осложнением и логически небезупречна (имеет место плеоназм).

11. Отсюда возникает настоящий парадокс: понятие *дренажа* сужается, а значение *дрены* расширяется: „осушительный (подземный) водоток“ → „(подземный) мелиоративный водоток“, напр.: *оросительная дрена*. Наряду с этим оксюмороном возникает даже *дренажное орошение*.

12. Такое удвоение системы исчезнет, когда в мелиорации не станет канав. Но тогда возникнет вопрос синонимии, точнее дублетности и конкуренции *осушения* и *дренажа*. При замене канав дренами может победить *дренаж*. По той же самой причине трудно будет избавиться и от *оросительной дрены*, *дренажного орошения*.